

20 januari

Debatter m. m.

Onsdagen den 20 januari

	Sid.
Remissdebatt ang. statsverkspropositionen m. m. (Forts.)	3
Interpellation av herr Palm ang. svenska nynazistiska gruppers propaganda	42

---

30 januari

Öfverstyrelsens

Öfverstyrelsen den 30 januari

Öfverstyrelsen har i sitt sammanträde den 30 januari 1922 behandlat den i förslagsform till riksdagen förklarade utredningen om den förslagna utvidgningen af den för närvarande gällande lag om utredningens sammansättning och om utredningens arbetsfördelning.

Onsdagen den 20 januari

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollet för den 14 innevarande månad.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Härmed anhålles om ledighet från riksdagsarbetet från och med den 22 januari 1965 tills vidare för att såsom svensk delegat bevista Förenta Nationernas XIX. generalförsamlings möte i New York.

Stockholm den 20 januari 1965

Torsten Bengtson

På gjord proposition bifölls ansökningen för den tid, varunder herr Bengtson på grund av berörda uppdrag vore förhindrad att delta i riksdagsarbetet.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 15, till Konungen angående val av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 16, till Konungen angående val av medlemmar och suppleanter i Nordiska rådet;

dels till riksdagens förordnanden, nr 17—32, för

herr Birger Andersson,
» Anselm Gillström,
» Birger Lundström,

fröken Ebon Andersson,
herr Emil Ahlkvist,
» Georg Pettersson,
» Sven Sundin,
fru Ingrid Segerstedt Wiberg,
herr talmannen Thapper,
fru Sigrid Ekendahl,
herr Hans Gustafsson,
» Bertil Ohlin,
» Einar Gustafsson,
» Leif Cassel,
» Ragnar Lassinantti och
fru Ingrid Gärde Widemar

att vara medlemmar i Nordiska rådet;

dels ock till riksdagens förordnanden, nr 33—48, för

fröken Dagmar Ranmark,
herr Arne Gejjer,
» Axel Andersson,
» Allan Hernelius,
» Lars Larsson,
» Tage Johansson,
» Eric Carlsson,
» Gunnar Edström,
» Sven Mellqvist,
» Nils Kellgren,
» Henning Gustafsson,
» Sven Hammarberg,
» Jan-Ivan Nilsson,
» Rolf Eliasson,
» Per Bergman och
» Folke Björkman

att vara suppleanter i Nordiska rådet.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts proposition nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1965/66, m. m.

Statsverkspropositionen m. m.

Fru OLSSON (cp):

Herr talman! I årets statsverksproposition noterar vi från centerhåll med tillfredsställelse förslag om höjning av folkpensioner och barnbidrag. Det är alltid trevligt att träffa gamla bekanta, och jag tycker att vi från vårt håll har all anledning att kalla de här nämnda förslagen för våra gamla bekanta.

När det gäller familjepolitiken har vi under senare år lappat litet här och där utan att egentligen ha någon samlande undersökning och debatt om var och hur stödet till barnfamiljerna bäst skall sättas in. Därför är jag glad när det nu från regeringshåll utlovats en utredning, som skall se över hela stödet till barnfamiljerna, och jag förutsätter att denna utredning naturligtvis blir parlamentarisk. Barnbidraget höjes i år enligt förslag med 200 kronor till 900 kronor, men drygt hälften av höjningen äts upp av den bebådade höjda omsen. Men trots höjningen av barnbidraget så är det barnfamiljerna och inte samhället som i dag har de stora barnkostnaderna, ty vi vet av gjorda undersökningar att ett barn i konsumtion och vård kostar omkring 5 000 kronor per år. Utan att jag här skall gå in på hur stor del man kan tycka att samhället i framtiden skall åtaga sig av kostnaderna för barnen, vill jag med bestämdhet uttala, att samhällets del måste bli väsentligt större än nu. När barnen är små och fordrar mycket vård och tillsyn anser vi från centern, att ett särskilt vårdnadsbidrag bör utgå. Vi har där talat om åldrarna upp till tre år, men detta ser vi bara som en första etapp på en ny reform. Vi bör ha som mål att vårdnadsbidrag skall utgå åtminstone till dess barnet börjar skolan och med belopp av den storleksordningen, att den unga familjen har i varje fall någon valfrihet att låta mamman vara hemma hos barnen de första åren. Vi tror nämligen att det är bra för både mor och barn med den nära kontakten de första åren. Men, som sagt, här ta-

lar vi efter tro; vi vet tyvärr alldeles för litet om detta.

Vi har i familjebostadsbidraget ett relativt stort stöd till barnfamiljerna, och jag tror mycket väl att tanken bakom det stödet har varit god, nämligen att stimulera barnfamiljerna att skaffa sig en modern och rymlig bostad. Men för mig har det stödet mer och mer kommit att framstå som direkt stötande, när vi inte har bostäder av god standard i tillräckligt antal, så att det räcker till alla barnfamiljer. Vi vet alla hur det är i praktiken, att barnfamiljer i små ekonomiska omständigheter inte får bidrag just därför att de inte har lyckats skaffa sig en bostad, som uppfyller de krav som ställs, men på sin skattsedel får de vara med och betala åt andra, som har haft större tur när det gällt anskaffande av bostad.

Detta att vi inte har tillräckligt med bostäder är skäl nog för en omvandling av familjebostadsbidraget, och det är det starkaste skälet härför, men jag skulle även vilja föra in i debatten den frågan, om vi inte snart är mogna för att myndigförklara barnfamiljerna även i den bemärkelsen, att de själva skall förfoga över familjestödet och att detta inte som nu till en del skall vara direkt konsumtionsinriktat. Jag tror att önskemålet om en bra bostad är så stort i barnfamiljerna, att pengarna ändå går till en bostad och inte som många tror bara till en bättre bil. De pengar som på detta sätt skulle friställas skall naturligtvis fördelas till flerbarnsfamiljerna, eventuellt i kombination med inkomstprövning.

Vi vet alla att vi har alldeles för få barndaghemspplatser, och det är med stor oro man konstaterar att utbyggnaden går så långsamt som den gör. Vi måste här stimulera kommunerna till snar och ökad utbyggnad, och detta gäller både städer och landskommuner. Jag vill här föra fram vårt gamla krav på statsbidrag till familjedaghemmen, som jag anser vara ett mycket bra kom-

plement till barndaghemmen. Den formen har ju det goda med sig att den är billig. Det fordras t. ex. inga lokaler, och eftersom den kollektiva barn-tillsynen är rätt dyr, finns det all anledning att vi stöder den billigare formen, som ju familjedaghemmen är. Familjedaghemmen har sitt speciella intresse på landsbygden och de mindre tätorterna, där det kanske inte finns underlag för ett barndaghem. Men jag förutsätter att det skall vara kommunal insyn i familjedaghemmen.

Det går knappast att tala om stödet till barnfamiljerna utan att även komma in på frågan om familjebeskattningen. Vi vet ju inte i dag vilket beskattningssystem vi får i framtiden, men med utgångspunkt från nuvarande beskattningsformer skulle jag vilja säga ett par ord om förvärvsavdragen, alltså de avdrag som kvinnor med förvärvsarbete och barn under 16 år får göra. Dessa avdrag är nu maximerade till 2 000 kronor, och jag anser att det beloppet är alldeles för lågt. Därtill upphör avdragsrätten enligt min mening för tidigt, alltså när barnet blir 16 år. En stor del av våra 16-åringar går i dag i skolan och kostar då familjerna stora pengar, trots studiehjälp. Men just vid den tidpunkten upphör både barnbidraget och moderns rätt att göra förvärvsavdrag. Här måste vi, som jag ser det, dra konsekvenserna av de beslut vi fattar i utbildningsfrågorna; ändringar i detta hänseende är nödvändiga.

Vi kan vänta förslag om frivillig särbeskattning under vårriksdagen. Jag hälsar det med tillfredsställelse och hoppas att det skall visa sig att vi nu har kommit in på vägen mot fullständig särbeskattning. Förslaget om frivillig särbeskattning löser en del problem för makar som båda har relativt hög inkomst, men jag tror ändå inte att ett beslut om frivillig särbeskattning kommer att locka ut så många hemmakvinnor på arbetsmarknaden. Vi vet att familjen redan har två ortsavdrag. En

Statsverkspropositionen m. m.

eventuell omläggning till särbeskattning innebär naturligtvis också många och stora problem, t. ex. när båda makarna arbetar i det gemensamma företaget men med olika stor arbetsinsats. Övergångsproblemen blir säkert också många och stora, exempelvis för de äldre familjer där hustrun inte har någon yrkesutbildning. Vid en eventuell omläggning av beskattningen måste vi få generösa övergångsregler. Emellertid är jag övertygad om att det gamla sambeskattningsystemet har överlevt sig självt och att varje inkomst bör beskattas för sig.

Men det finns en kategori som skulle komma i kläm vid särbeskattning, nämligen de familjer där hustrun önskar arbete men inte kan få det därför att arbetstillfällena helt enkelt inte finns på den ort där familjen bor. Det gäller här vår mycket omtalade dolda arbetslöshet. Man kan ju tycka att det är en unik situation, att vi har både brist på kvinnlig arbetskraft och dold arbetslöshet, men detta är i varje fall delvis en följd av vår lokaliseringspolitik, eller kanske rättare sagt den brist på lokaliseringspolitik som vi har haft i detta land. Vi skulle behöva en inventering för att komma underfund med hur stor den kvinnliga arbetslösheten är och var den finns, så att vi kan sätta in de arbetsmarknadsmässiga åtgärderna på rätta platser. De arbetssökande, som trots ansträngningarna inte kan placeras, bör kunna inordnas i en allmän arbetslöshetsförsäkring; på det sättet skulle man i någon mån eliminera orättvisan mot dessa familjer vid en eventuell särbeskattning.

Det talas ju så mycket om att kvinnorna behövs på arbetsmarknaden och att det är just genom ökade insatser från dem som vi skall öka nationalprodukten. Detta är förvisso sant. Enligt min uppfattning är det även naturligt att kvinnorna har yrkesarbete i någon form — när vi tänker efter är ju ändå de barnavårdande åren i en kvinnas liv inte så många. Men då måste också sam-

Statsverkspropositionen m. m.

hället, mer än nu, medverka till att kvinnan kan göra sin arbetsinsats. Mycket på arbetsmarknaden måste vidare göras mer anpassningsbart och elastiskt för att på bättre sätt passa kvinnan, som trots allt tal om jämlikhet ändå har sin dubbla roll som mor och yrkeskvinna. Både män, kvinnor och arbetsgivare behöver tänka över vad som är manligt och kvinnligt yrke och om det numera finns så många sådana gränser. Helt naturligt känner sig också många kvinnor rädda för att söka arbete, därför att de har för litet kunskaper — vi måste satsa betydligt mera på vuxenutbildning och vidareutbildning.

Ja, herr talman, kvinnans situation i arbetslivet och alla därmed sammanhängande frågor är ett stort problemkomplex som kräver initiativ och reformer, och det blir säkert anledning att under riksdagsåret återkomma till många av de frågorna.

Herr JOHANSSON, KNUT, (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att yttra mig om ett avsnitt i statsverkspropositionen. Det gäller en rätt betydande fråga ur ekonomisk synvinkel såväl för samhället som för dem den berör, nämligen frågan om bostadsbyggandet.

Trots det under de senare åren kraftigt ökade bostadsbyggandet synes ju behovet av nya bostäder inom stora delar av landet snarare tillta än avta. Behovet av ett ytterligare utökat bostadsbyggande är av den anledningen mycket stort. Med hänsyn till de under de närmaste åren kraftigt ökade årskullarna i familjebildande åldrar kommer bostadsfrågan även framdeles att bibehålla sin aktualitet. Det innebär att alla åtgärder, som kan öka bostadsbyggandet utan att försämra den samhällsekonomiska balansen i övrigt, måste prövas.

Även om de reala resurserna för byggande — jag tänker då på plane-

ring, byggnadsarbetskraft, och material — tidvis och även lokalt har varit hårt pressade, har det under den senare delen av år 1964 i första hand varit kreditvärigheter som har begränsat byggandet, ett problem som alljämt har mycket stor aktualitet. Under sommaren och hösten har således igångsättningen av ett betydande antal bostadsprojekt försenats på grund av kreditbrist. Vid årsskiftet 1964/65 fanns över hela landet ett mycket stort antal färdigplanerade projekt, som kunde räknas i tusentals lägenheter men som inte kunde påbörjas på grund av kreditbrist. Det fanns material och arbetskraft, men pengar saknades.

Om vi ser på kostnaden för bostadsbyggandet — och jag tänker då bara på nyproduktionen — finner vi att den totala kostnadsramen år 1964 uppgick till någonting i storleksordningen 5,3 miljarder. Statens lån för samma ändamål uppgick till i runda tal 1,1 miljard. Resten skulle sålunda täckas av bostadsproducenterna på den öppna marknaden, och i konkurrens med andra som behövde låna pengar kom bostadsbyggandet otvivelaktigt i kläm.

Samtidigt kunde en inte obetydlig arbetslöshet noteras, och detta på såväl s. k. expansiva som stagnerande orter i landet. Jag skall ta bara en tidsperiod under föregående år, en för byggandet mycket gynnsam period, där det inte kan ha varit väderleksförhållanden eller andra omständigheter som har inverkat menligt, nämligen tiden juli—oktober. Om jag tar den tiden år 1963 och jämför med samma tid år 1964 framgår det för hela landet, att det ifrån byggnadsarbetarnas arbetslöshetskassa år 1963 utbetalades understöd för 142 000 dagar, medan antalet år 1964 var 195 000 dagar, alltså en ökning med 37 procent.

Under motsvarande tidsperiod i år för en av de mest expansiva orterna, där man i dagligt tal påstår att bostadsbyggandet begränsas på grund av ar-

Statsverkspropositionen m. m.

betskraftsbrist, nämligen Stockholm, ökade antalet arbetslöshetsdagar jämfört med samma period år 1963, alltså juli—oktober, från 12 000 till 18 000. Det var en ökning med i runda tal 50 procent.

Mot bakgrunden av detta är det ju rimligt att säga, att skall vi, som med all rätt anförts i statsverkspropositionen, kunna upprätthålla en bostadsproduktion på en hög men också jämn nivå, så är kravet på ett smidigare och mera rationellt fungerande kreditsystem för bostadsbyggandets finansiering synnerligen befogat. Förslag i den riktningen har också framförts dels från Svenska Riksbyggen och dels från Byggnadsarbetarförbundet; förslag som för närvarande är föremål för utredning och prövning av bostadspolitiska kommittén.

Det är emellertid uppenbart att även kostnadsutvecklingen inom bostadsbyggandet är sådan att den på allvar hotar eller åtminstone begränsar den önskvärda produktionsökningen. En växande andel av de totala produktionsresurserna har under senare år gått till byggnadsproduktionen — det skall villigt erkännas — och då bostadsbyggandet utgör en väsentlig del av allt byggande så är det av stor samhällsekonomisk vikt att det bedrivs så rationellt som möjligt. Samtidigt måste vi konstatera att boendekostnaderna i det nyproducerade bostadsbeståndet ligger på så hög nivå att även detta inger oro från bostadspolitisk synpunkt.

Slutligen måste också de statsfinansiella konsekvenserna av stegrade bostadsbyggnadskostnader beaktas. En social bostadspolitik är nämligen omöjlig utan statligt stöd, och fortsatt stegrade byggnadskostnader ställer därför ökade ekonomiska krav på staten i form av bostadsrabatter och räntebidrag men — inte att förglömma — även i form av toppfinansiering.

Orsakerna till de stegrade byggnadskostnaderna är naturligtvis flera, och vi hörde här i går av herr Bengtson att

dit hör bl. a. lönerna och löneglidningen. Jag skall inte närmare gå in på den frågan, men jag vill erinra om att i ökningen av byggnadskostnaderna ligger också kostnaden för den väntetid som uppstår dels innan det färdiga projektet kan igångsättas — beroende på bristen på pengar — dels innan man får kreditivet avlyftat när fastigheten är färdig för belåning — detta av samma skäl. Det är därför nödvändigt att beakta alla de faktorer som har samband med bostädernas byggnadskostnadsutveckling. Dit hör byggandets industrialisering, och det är en mycket viktig fråga som ju också behandlas av en nyligen tillsatt statlig utredning.

En annan viktig fråga i sammanhanget är det statliga lånestödets konstruktion och verkan. Jag vill bara i korthet erinra om att fram till 1955 kunde statligt topplån erhållas på basis av beräknade produktionskostnader. Sedan 1 januari 1956 gäller att statslånet räknas efter ett högsta låneunderlag, d. v. s. ett lånetak som man har fixerat. Detta lånetak, som ansågs representera den genomsnittliga produktionskostnaden, baseras på ett grundpris i kronor per kvadratmeter. Tillägg eller avdrag skall sedan göras med hänsyn till lägenheternas storlek, byggnadsortens prisläge, bostadsläge och till vissa delar också byggnadstekniska förhållanden. Lånetaket har tid efter annan varit föremål för revision, dels med hänsyn till prisutvecklingen, dels också med hänsyn till vissa byggnadstekniska och utrustningsmässiga förändringar.

Införandet av detta lånetak 1956 var betingat av önskemålen att begränsa byggnadskostnadernas stegring och i anslutning här till också minska de statliga utgifterna till bostadslånen. Sannolikt har dessa önskemål också till en viss del infriats, men det kan ifrågasättas om inte en kraftigare kostnadsbegränsande verkan kan erhållas med en delvis annan konstruktion av det statliga lånesystemet än det som för

Statsverkspropositionen m. m.

närvarande gäller. Därvid bör man ju sträva efter ett system som verkligen premierar dem som inom givna standardgränser bygger billigt, inte i första hand på så sätt att de får större lån i förhållande till byggnadskostnaderna än de som bygger dyrt, utan på så sätt att de som bygger billigt också kan få bygga mera. Samtidigt bör ju lånebestämmelserna vara sådana att viss variation och viss valfrihet beträffande byggnadsstandarden medges, och vidare måste nu mer än tidigare hänsyn också tagas till produktionens långsiktiga planering och de industriella tillverkningsmetoderna.

Ett sådant system, som dessutom sannolikt också innebär en viss förenkling av myndigheternas handläggning av bostadslånegivningen, går ut på att bostadsnämnderna fördelar byggandet efter mera generella riktlinjer än för närvarande. Därvid är det väl också viktigt att byggnadskostnaderna användes som fördelningsmått i stället för antalet lägenheter. Inom den preliminärt beviljade låneramen, uttryckt i kronor, får sedan byggherrarna bygga det antal lägenheter som man kan få ut av den summa pengar som står till förfogande.

Generellt skall självfallet gälla beträffande byggnadsstandarden att den skall ligga mellan vad som anges såsom godtagen standard och önskvärd standard, utvecklat i vad som kallas »God bostad», utgiven av bostadsstyrelsen.

Genom att inte binda låneramen till ett individuellt byggnadsobjekt utan till en total byggnadskostnad får enligt min mening byggherren större möjligheter till en långsiktig planering, och detta gör det möjligt, speciellt för större byggherrar som driver kontinuerlig byggnadsverksamhet, att utveckla projekteringen, byggnadstekniken, upphandlingen och förvaltningen på ett rationellt sätt, som också bättre kan anpassas till respektive ords bostadsbehov. Detta bör leda till bättre differentiering av byggandet efter olika

behov och förutsättningar, bättre utnyttjande av de tekniska hjälpmedlen och av industriella produktionsmetoder, vilket i sin tur skapar förutsättningar för en jämnare sysselsättning och en totalt sett billigare produktion.

Därmed bör lånebesluten kunna fattas på ett tidigare stadium än som nu är fallet och även avse längre perioder. Preliminära lånebesked bör sålunda kunna lämnas för två år och eventuellt längre tid. Det är även nödvändigt med nära kontakt mellan byggherren och länsbostadsnämnden för kontroll och eventuellt omfördelning av lånekvoten, när så anses påkallat.

Detta system bör ha den samhälls-ekonomiska fördelen att det ger bättre möjligheter att följa investeringsutvecklingen inom bostadsbyggandet. Då det statligt stödda bostadsbyggandet för närvarande i flertalet fall anges i antalet lägenheter uppstår ofta förändringar i priser, byggnadsstandard m. m., som resulterar i en helt annan och större investeringsvolym än den av statsmakterna ursprungligen avsedda. Där har man väl också en av sakerna till de nuvarande svårigheterna att på ett tillfredsställande sätt tillgodose byggandets kreditbehov.

Är man ense om den avvägning, som nu har gjorts i statsverkspropositionen, är det väl också ett riktigt och väl motiverat krav att kreditmarknaden för att man skall kunna klara bostadsproduktionen skall fungera på ett annat och bättre sätt än för närvarande. En omprövning av den ordning som nu gäller torde helt enkelt vara nödvändig för att man skall kunna nå den målsättning som är angiven i statsverkspropositionen.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jag vill i denna remissdebatt säga några ord om svenskt jordbruk och dess ställning i dagens samhälle. Jag vill också göra några reflexioner kring den framtida jordbrukspoli-

Statsverkspropositionen m. m.

tiken. Jag gör det främst därför att vad som offentligen förs fram härvidlag ingalunda är så sakligt och vederhäftigt som man skulle önska. Jag gör det också för att vi rätt snart närmar oss den tidpunkt då den stora jordbruksutredningen kommer att lägga fram sitt förslag och vi skall granska detta.

Kring den förda jordbrukspolitiken har sedan länge rått en principiell enighet i vårt land. Jag vill gärna notera detta och jag vill förutskicka ett erkännande av värdet härav från jordbrukets sida, men låt mig också i sammanhanget framhålla den ingalunda betydelselösa roll som den förda jordbrukspolitiken spelat också för konsumentsidan och för hela vårt folk, inte minst i avspärrnings- och krissituationer, liksom dess ingalunda betydelselösa roll som stabiliserande ekonomisk faktor.

Under den tid som historiskt ligger bakom oss i vad det gäller svensk jordbrukspolitik har stora förändringar skett. Detta gäller såväl jordbruket som näringslivet i övrigt. Befolkningsmässigt har jordbruket mycket starkt krympts, och sannolikt har detta skett i än högre grad vad gäller den sysselsatta arbetskraften. Antalet i rent jordbruk sysselsatta beräknades 1963 till 8,7 procent av den förvärsarbetande befolkningen, och denna siffra befinner sig alltjämt i sjunkande.

Internationellt sett är denna siffra relativt låg. Det är mycket få länder med likvärdig självförsörjningsgrad som kan uppvisa ett lägre procenttal.

Denna relativt låga procentuella andel av den förvärsarbetande befolkningen, vår höga självförsörjningsgrad och inte minst svenska folkets högvärdiga livsmedelsstandard kan inte fränkännas vara åtminstone ett visst mått på det svenska jordbrukets effektivitet, detta sett både absolut och i relation till andra länders jordbruk. Till bilden hör också att det inom den i jordbruket sysselsatta befolkningen finns en

mycket ogynnsam åldersfördelning. Mer än 20 procent befinner sig i åldern 65 år och däröver. Det är alltså människor som enligt gängse bedömningar är uppe i pensionsåldern, medan jordbrukets andel i de lägre åldersklasserna är relativt låg. Därom vittnar all tillgänglig statistik, inte minst frekvensen vid jordbrukets yrkesskolor.

De som otåligt och ständigt har upprepat, att strukturuomvandlingen i jordbruket hittills gått för sakta, borde göra klart för sig att den pågående omvandlingsprocessen i stor utsträckning hänger samman med generationsväxlingen, helt enkelt för att människor i den övre delen av sin aktiva ålder högst ogärna lämnar sitt gamla yrke. De stannar hellre kvar trots att deras inkomst kanske är låg. Oundvikligen sker här en naturlig framskridning av åldersgrupperna, och vi är nu sannolikt mycket nära den tid då åtskilligt kommer att hända i denna omvandlingsprocess.

Jag skulle för min del vilja säga att begränsningsfaktorn för jordbruksproduktionen framöver är, såvitt jag kan se, inte enbart eller i första hand jord och djur, utan den mänskliga faktorn, frågan om människor som kan och vill och har förutsättningar för att etablera sig som egna jordbruksföretagare. När det gäller en blick framåt måste vi räkna med vad vi har. Alla möjligheter till omskolning till trots tror jag inte att det går att omskola människor från andra yrken till att etablera sig som jordbruksföretagare.

Utan att fördjupa mig i vad som i sammanhanget försiggår utanför vårt eget lands gränser vill jag ändå kortfattat framhålla, eftersom det ingalunda är betydelselöst för våra egna bedömningar, att en parallell till denna utveckling är på gång i flertalet europeiska länder. Den ligger i tiden när det gäller processens början några år efter, men kommer sannolikt att gå desto fortare.

Samtidigt sker en icke obetydlig ökning av livsmedelsbehovet, varvid den

Statsverkspropositionen m. m.

sannolika, redan nu skönjbara, övergången till ökad användning av animaliska livsmedel särskilt bör beaktas. Främst kan anföras utvecklingen i Italien och öststaterna, länder med betydande nyvaknat konsumtionsbehov. En antydning om vad detta kan komma att betyda får man om man betänker, att medan livsmedelsbehovet i vårt land, i Amerika och i flertalet länder med en med oss jämförbar standard till omkring 40 procent täcks med animaliska livsmedel, ligger motsvarande siffra för Italien och öststaterna på 18 procent eller lägre.

Sett mot denna bakgrund framstår den framtida jordbrukspolitiken i minst lika hög grad som en hela folkets angelägenhet med tanke på tryggad livsmedelsförsörjning som ett jordbruksnäringens intresse att känna trygghet för framtiden. Klart är också att angelägenhetsgrad och förutsättningar i detta frågekomplex är starkt beroende av varandra. En tryggad livsmedelsförsörjning kommer sannolikt i ett framtida samhälle aldrig att kunna upprätthållas om inte jordbruket får långsiktiga och ekonomiskt tillfredsställande planeringsmöjligheter och förutsättningar utmynnande i godtagbara inkomster för dess utövare.

Till de problemställningar som jordbruksutredningen brottas med hör också frågan om den framtida jordbruksproduktionens storlek, omfattning och inriktning — i dagligt tal kallad produktionsmålsättning, omskrivet den framtida självförsörjningsgraden beträffande livsmedel i vårt land. Siffran 80 tycks härvidlag vara ett för många heligt tal. På senare tid har i viss pressdebatt också lägre procenttal förts fram, innebärande att Sverige således normalt skulle vara importör till en inte oväsentlig del av sitt livsmedelsbehov.

Den jordbruksproduktion vi i dag har tillförsäkrar oss för närvarande en självförsörjningsgrad om cirka 98 procent. Beaktas bör emellertid att när man nämner denna relativt betryggande siffra så rör det sig om en s. k. kalorimättad

självförsörjningsgrad, d. v. s. att överskott på en vara teoretiskt fått fylla ut brist på en annan vara. Om man inte har denna i praktiken mycket litet värda beräkningsgrund, sjunker självförsörjningsgraden med cirka 13 procent. Av betydelse är således inte bara graden av total självförsörjning, utan också produktionens fördelning på olika produktslag.

Tyvärr tyder inte heller trenden på någon bättre följsamhet framdeles mellan konsumtions- och produktionsinriktning. Alla tillgängliga siffror och prognoser tyder på ett klart underskott på de framöver efterfrågade kött- och mjölkprodukterna, medan överskott skymtar i fråga om brödspannmål, oljeväxter och i viss mån fläsk. Tyvärr är också situationen den, att ju lägre ambition vi har i fråga om självförsörjningsgraden och ju mer vi strävar efter att medvetet krympa jordbruket, desto sämre balans får vi mellan de olika produkterna, eftersom överskottsprodukterna främst produceras i de områden där jordbruket under alla förhållanden kommer att vara kvar, medan en krympning av produktionsapparaten slår mycket hårt beträffande produktionen av kött och mjölk. Tilläggas bör att då utvecklingen är likartad i ett flertal länder blir importen av kött sannolikt mycket dyr.

Oväsentligt i sammanhanget är inte heller produktionens lokalisering, i varje fall ur beredskapssynpunkt. Det är nämligen klart att varje krympning av jordbruksproduktionen leder till att jordbruket i vissa områden kommer att utraderas.

Herr talman! Om jag med det sagda kommer fram till att det måste vara riktigt att ha en ambitiös produktionsmålsättning — ja, att man helt enkelt i stället för talet om en gräns, till vilken man skall banta ner jordbruket, för in i debatten en nedre begränsningslinje, varunder produktionen så långt möjligt hindras sjunka, medan den uppåt får röra sig tämligen fritt, förutsatt att man

har kontrollerad fodermedelsimport, så tror jag mig ha funnit en gemensam nämnare i jordbrukspolitiken där såväl producenter som konsumenter kan få sina intressen tillgodosedda. Konsumenternas krav på tryggad livsmedelsförsörjning till acceptabla priser uppfylls, medan producenterna får det för näringens rationalisering erforderliga produktionsutrymmet, vilket vid sidan om prissättningen torde vara den viktigaste komponenten för näringens lönsamhet.

Vi är väl alla överens om att det framtida jordbruket måste drivas effektivt. Därom kan vi inte tvista. En större produktion i förhållande till den mänskliga insatsen är en ofrånkomlighet, om jordbruksbefolkningens ekonomiska standard skall något så när korrespondera med andra inkomsttagares. Endast ett optimalt utnyttjande och en riktig avvägning av de tillgängliga resurserna kan till för konsumenterna acceptabla priser ge jordbrukets utövarer den utlovade inkomststandard. Förutsättningarna härför är självfallet att det fastläggs en jordbrukspolitik, som till sin målsättning är sådan att utrymme ges för den produktionsteknik som är framtidens.

Jag är medveten om att ekonomernas synpunkter här kommer in i bilden. Man kommer att säga att varje procent eller också del därav beträffande jordbruksbefolkningen, som kan föras över till annan verksamhet och produktion, är en vinst nationalekonomiskt sett. Ingen, och inte heller jag, skall bestrida att jordbrukets rationalisering med åtföljande lägre arbetskraftsbehov varit en av de starkast verkande drivkrafterna i efterkrigstidens ekonomiska utveckling. Låt mig emellertid beträffande detta säga, att detta är och har varit en alldeles självklar sak så länge jordbruket sysselsatt en relativt stor andel av befolkningen och alltjämt, avtappningen till trots, klarat landets livsmedelsförsörjning. Vinsten härav är självfallet långt mer problematisk när jordbruksbefolkningen ut-

Statsverkspropositionen m. m.

gör en internationellt sett låg andel av totalbefolkningen och arbetskraften, och resultatet blir att man får ett permanent importbehov av livsmedel, en livsmedelsimport som man sannolikt inte kan få, vilket kanske många tror, till vad vi i dag kallar världsmarknadspriser.

Ekonomerna av facket är tydligen beredda att också vid denna gräns skriva ut växlar på en fortsatt minskning av jordbruket. Min tro är att svenska folket får lösa dem dyrt.

Herr talman! Jag vill också till dessa reflexioner foga några ord om den aktuella situationen för jordbruket, främst då beträffande de s. k. provisoriska avtal som nu skall träffas. Jag skulle inte göra det om saken inte i gårdagens remissdebatt i någon mån smugit sig in — främst kanske i andra kammaren, där saken togs upp, om jag inte är felunderrättad, av en av regeringspartiets representanter. Även i pressen har saken behandlats ganska mycket.

Här är det ju fråga om att när sexårsavtalet löper ut få någon fortsättning i avtalsväg till dess att man, på grundval av jordbruksberedningens förslag, kommer fram till ett nytt avtalsförhållande. Detta provisorium är förorsakat av en försening i jordbruksutredningen. Annars skulle man självfallet inte ha haft något sådant. Jag vill förutskicka att jordbruket ingalunda är skuld till den försening som här uppstått. Det är under dessa förhållanden anmärkningsvärt, att man redan nu vill signalera att det inte ens är tänkbart att prolongera ett nuvarande avtal — framför allt som det är ett avtal, vilket väl är erkänt på alla håll, som inte i alla avseenden slagit ut på det sätt man väntade för sex år sedan.

Jag kan inte heller underlåta att reagera mot påståendet att jordbrukets inkomster skulle ha ökat med 20 procent föregående år. Till den siffran kommer man, om man diskonterar den mycket goda skörd man kunde bärga under förra året. Men går man in på sådana prin-

Statsverkspropositionen m. m.

ciper då det gäller beräkningarna hamnar man i något fullständigt ohållbart. Det hör i alla fall vara känt för dem som skriver om jordbrukspolitik, att när man gör beräkningar beträffande inkomstutvecklingen inom jordbruket, så tar man inte hänsyn till skördevariationer från år till år utan endast till de långsiktiga förändringar som sker, man bygger beräkningarna på en skörd som är ett medeltal under flera år. En konsekvens av den andra beräkningsgrunden innebär faktiskt, att om det skulle vara så olyckligt att landet får en mycket låg skörd så kommer man omedelbart i det läget att det blir en eftersläpning, som man sannolikt inte den gången är villig att erkänna och kompensera.

Herr talman! Jag har velat anföra dessa synpunkter med hänsyn till de pågående förhandlingarna och också de långsiktiga utredningar som sker beträffande jordbruket.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Finansplanen är som en komet. Den stiger upp ur mörkret. Den lyser intensivt under några korta, dunkla vinterdagar. Den upplyser oss fåkunniga människor om augurers spådomar och regeringens ekonomiska allvishet. Den slocknar som en komet, när talmannens klubba faller för remissdebattens avslutande och mörkret sänker sig åter över oss människor. Kvar är kometens svans, en svans av bilagor. Och så kollekten, herr Strängs kollekt! Vore det inte för denna, skulle allt vara riktigt trivsamt. Svenska folket har roligt, när det vid sina TV-apparater deltar i skötseln av rikets affärer. Liksom Mumintrollen eldas det av närheten till Den Stränge och känner sig uppfordrat att ställa upp till tävling. Varför skulle den idyllen störas? Herr Sträng får ju som han vill av en följsam riksdagsmajoritet, alltid beredd att svänga i partistyrelets svängar.

Ena året, 1964, byggs det hus med mellanväggar, med toaletter och med kök. Andra året, 1965, byggs det hus utan mellanväggar, utan kök, utan badrum. Första året installeras människor i husen. Andra året installeras maskiner i husen. Ena året lämnas bidrag för att människor skall bo i landsorten. Andra året lämnas bidrag för att människor skall bo i tätorter. Det är det som kallas planhushållning. Myndigheterna planerar våra affärer med stor iver. Sina egna affärer planerar de inte. De bara blir. Det blir svällande utgifter och svällande inkomster och nya skatter för att fylla i tomhål. Ett är bergsäkert. Vi får ny inflation med varje år. Doserna är det enda som varierar. Planhushållning och inflation är socialdemokratiens tvillingbarn. Penningvärdet faller likaså. Men det gör väl ingenting, säger landets finansminister, i varje fall inte mycket. Så där 3 procent om året var finansministerns omdöme om passande eller tillätlig konsumtionsprisstegring vid ABF:s debatt häromkvällen. I år lär det visserligen bli 5 à 6 procent fördyring, men det jämnar ut sig i långa loppet. Något år kan det ju bli mindre än 3 procent. Låt oss åtminstone hoppas!

Säga vad man vill om vår kära TV — den är i alla fall ett informationsmedel, som talar om hur det ligger till. De klara besked om kronan, som herr Sträng gav häromkvällen, måste ha gjort en säregen effekt på tittarna. En finansminister, som inte ens bryr sig om att kronvärdet dalar — inte ens vill uppehålla skenet att kronan skall förbli en krona — får väl inte bli förvånad om köporderna strömmar in till börserna och haussen tar sådana proportioner att man får gå tillbaka till Münchenkrisens dagar 1938 för att finna motsvarighet. Kronan är i utförsbacken, och inte ens finansministern försvarar den. »Hur vågar man säga att 3 procent penningvärdefall är tolerabelt» — för att tala med herr Strängs utrikiska — var min

omedelbara och oreflekterade reaktion inför TV-rutan. Herr Sträng är modig. Eller är han bara vårdslös?

De inflationistiska krafterna är starka i vårt folk. Varför lägger finansministern då ved på brasan? Herr Sträng kan inte gärna vara okunnig om styrkan i dessa krafter. De går rakt igenom partierna, om än litet olika nyanserade. Det förefaller som om de för närvarande skulle ha övertag i folket och dess intresseorganisationer lika väl som i partierna.

Men det finns också stabiliserande krafter i samtliga partier. Skulle jag våga mig på en bedömning av styrkeförhållandet mellan inflationistiska och stabiliserande element i respektive partier, skulle jag nog tro att de stabiliserande är svagast i centerpartiet, även om de finns där, och att det väger jämnare i folkpartiet, även om de inflationistiska just nu har makten. Trots herr Strängs budget är jag inte lika säker på mitt omdöme om socialdemokraterna. Dessa är av tradition ett lönehöjarparti, men de är också ett de låga livsmedelsprisernas och varuprisernas parti av gammalt. Den ekonomiska politikens utformning och finansplanen ger en fingervisning om hur läget är i det socialdemokratiska partiet. Hör finansministern någon till inflationisterna? Hans lätt nonchalanta attityd till penningvärdet tyder på detta. I mitt eget parti finns naturligtvis också olika uppfattningar i denna fråga om inflationen. Finansministern var ju i går mycket bekymrad för hur det skulle gå för oss. Jag tror att vi reder oss. Vi är emellertid mer bekymrade över hur det går i det socialdemokratiska lägret. Det betyder nämligen mer för landet.

Någonstans talar finansministern om att vi har utrikesbalans. Vi har ju haft ett inte ringa valutatillflöde. Om jag skulle karakterisera den samhällsekonomiska situationen för närvarande och acceptera talet om balans, skulle jag ändå vilja säga att vi har en balanserad instabilitet. Det viktiga är emellertid

Statsverkspropositionen m. m. vad denna instabilitet innebär och kan få för konsekvenser.

Hans excellens herr statsministern förklarade i går, att målsättningen för regeringens ekonomiska politik var tillväxt och social rättvisa. Det låter bra, bara det inte också betyder inflation och skuldsättning. Inflationen har väl regeringen svårt att bestrida; i varje fall blir det väl svårt att övertyga folket om fördyringens obefintlighet. Men hur är det med skuldsättningen? Om den saken har riksbanksfullmäktige en del att säga i sin förvaltningsberättelse. Det är en intressant läsning, som jag ber att få rekommendera åt herrarna i regeringen. Det sägs där att valutautvecklingen under år 1964 har inneburit ett inflöde av cirka 1 miljard kronor, och att en kapitalimport av icke obetydlig omfattning ägt rum under året mot en kapitalexport år 1963. I synliga lån har vi erhållit bortemot en halv miljard kronor, och den s. k. restposten sägs bestå till väsentliga delar — om jag citerar — av »korta kommersiella krediter, föranledda av det åtstramade läget på kreditmarknaden i Sverige under år 1964».

Det låter sig, ehuru med viss osäkerhet, framräkna en trolig nettokreditgivning till vårt land av 3/4 miljard kronor. Det är ju inte så märkvärdigt om vi haft ett angenämt år 1964, då vi kunnat leva kräseliga på lånta pengar, och ändå räcker inte krediterna till bostäder och kommuner. Kanske kan vi göra det i år också. Det enda som förvånar mig är att regeringen, som talar så mycket om vådorna av statlig upplåning, inte ryggar mer inför utländsk upplåning. Det är tillväxtfilosofien som drar med sig en sådan företeelse. Vi har kredit utomlands, och det är i och för sig glädjande, men det kan vara farligt, mycket farligt t. o. m. Har vi för stora ambitioner, för att använda ett kärt ord på regeringsbanken, kan vi tvingas låna, men hur skall avvägningen mellan våra inhemska ambitioner och våra utländska lånebehov göras?

Statsverkspropositionen m. m.

Herr talman! Här vill jag erinra om ett tidigare berört samordningsproblem. Hans excellens herr statsministern började ju sitt anförande i denna kammare med ett klagomål mot processionsordningen, som inte medgav att remissdebatten sköts till efter motionstidens utgång, då oppositionspartierna framlagt sina program. Även jag skulle vilja framföra ett klagomål, men det riktar sig mot regeringens procedur att presentera finansplanen och dess bihang.

Tillåt mig här ställa två frågor. Varför remitteras inte nationalbudgeten genom regeringens försorg till riksdagens egna myndigheter, särskilt riksbanken, före remissdebatten? Varför remitterar inte riksdagen nationalbudgeten till bankoutskottet, så att nyssnämnda problemställning om den ekonomiska politiken och våra utlandsförhållanden kan bli belysta?

I ett särskilt yttrande till bankoutskottets utlåtande i fjol begärde jag att något skulle göras för att få en bedömning från riksbankens sida av nationalbudgeten från de synpunkter, som det är riksbankens uppgift att å riksdagens vägnar bevaka, d. v. s. valutautvecklingen. Jag begärde remissbehandling av nationalbudgeten. Någon sådan har inte kommit till stånd. Det var kanske inte att vänta, men väl är det att beklaga, livligt beklaga. Jag vill uttala det önskemålet, att nationalbudgeten måtte underställas riksbanksfullmäktige. Jag vet inte hur det formellt kan ordnas nu. Jag hoppas bara att bankoutskottet kan ta ett initiativ här, och att regeringspartiet i eget och i landets intresse inte motsätter sig detta.

Jag vill också säga ett par ord om några andra saker som är upptagna i statsverkspropositionen. Det jag främst vill beröra något är den arbetslöshet som vi alltjämt dras med mitt i högkonjunkturen. Den är på något sätt en följd-företeelse till inflationen. Den är strukturell till sin natur och inte enbart en omskolnings- eller omflyttningsarbetslöshet. Den följer i den kanske alltför

forcerade omdaningens, rationaliseringens och koncentrationens spår. Det är klart att när vi så nyligen har diskuterat lokaliseringspolitiken och dess företagarstöd man gärna vill se vad inrikesministern skulle komma med i syfte att följa upp sitt program från i höstas. Det är intressanta saker som arbetsmarknadsstyrelsen och herr Rune Johansson har att anföra. Beredskapsarbeten för 15 000 man kommer det att bli nödvändigt med i vinter och det till en genomsnittlig dagsverkskostnad av 185 kronor i vägbyggnader. Även om vi ju i alla fall kan få en viss nytta av vägarna och inte gärna kan sätta de arbetslösa att sticka strumpor och tumvantar för att få en femtilapp om dagen, håller jag med om att det är dyrt, våldsamt dyrt. Litet vänligare inställning och litet större uppskattning av vad en företagare gör i fråga om samhällsnytta, när han ger sysselsättning åt människor, tycker jag är på sin plats. Jag har faktiskt varit småföretagare själv en gång, och jag var inte glad åt myndigheternas inställning då och skulle nog inte vara det nu heller.

Statsrådets dunkla uttalande på sidan 226 i inrikesbilagan om bostadsbyggandets fördelning mellan tätortsområdena och landet i övrigt har redan åstadkommit stort rabalder i storstadstidningarna. Skrivsättet var nog inte tillkommet på en slump, men inför pressens attacker tycks statsrådet snabbt ha vikit sig. En tredjedel av landets befolkning skulle erhålla 40 procent av bostadsbyggnad. Det betyder fortsatt och accentuerad koncentration. Planhushållningen verkar med osviktig precision, men bara åt ett håll.

Herrar Rune och Knut Johanssons uttalanden på bostadsriksdagen i Norrköping i förrgår tyder på ett tillfrisknande i byggnadsdebatten. Särskilt vår kammarkollega Knut Johanssons förslag, att planeringen bör göras i pengar, tilltalar mig och bör prövas — jag bad om det i debatten den 27 maj i fjol. Ett nytt kreditssystem är dock inte i och för sig

någon lösning, om resultatet bara blir höjda kostnader i byggandet och i boendet. Skall staten då betala de höjda hyrorna för att kunna sälja de dyra bostäderna till hyresgäster, som redan nu drar sig för att flytta från hyresreglerade våningar med låga hyror till illa belägna eller långt ut i periferien belägna bostäder med höga hyror? I så fall får vi bara nya skatter.

Jag skall begränsa mig i dag till att ställa frågan, om nya signaler håller på att hissas. I så fall är de bättre än Knut Johanssons fjolårsförslag om korporativt byggande. För egen del är jag intresserad.

Statsverkspropositionen innehåller också andra saker som skulle kunna kommenteras. Dit hör atomenergipolitiken och striden om lättvatten- och tungvattenreaktorerna samt fallet Ranstad. Handelsministrernas, atomdelegationens samt vattenfallsstyrelsens uttalanden är fulla av sprängstoff — om vitsen tillåtes.

Vi har också frågan om reformering av jordförvärvslagen. Så nog har denna riksdagssession förutsättningar att bli intressant.

Med detta, herr talman, vill jag yrka på remiss av statsverkspropositionen. Och hade jag haft utsikt till framgång, hade jag också yrkat på remiss av nationalbudgeten till bankoutskottet.

Herr KÄLLQVIST (fp):

Herr talman! I den här debatten, som nu pågått hela gårdagen och börjat på nytt i dag på morgonen, är det ett ord som återkommer i nästan vartenda anförande. Det behandlades också av den föregående talaren. Det är ordet *balans*. När man har talat om balans i detta sammanhang har man utan något som helst undantag rört sig på det ekonomiska planet. Jag vill gärna vara med i denna debatt för att i någon mån få balans i debatten. Det vore kanske angeläget att ägna någon liten tid åt andra saker än ekonomiska och materiella

Statsverkspropositionen m. m.

ting. Därför vill jag gärna komma över litet på åttonde huvudtiteln.

Det är kanske den digraste volymen, på omkring 700 sidor, och det är alldeles otänkbart att kunna ta upp hela eller ens utförligt behandla någon del av den. Jag skall därför nöja mig med några små detaljer i åttonde huvudtiteln, och det kommer att huvudsakligen röra sig om stöd till konst och konstnärer.

Innan dess, herr talman, vill jag dock beröra en annan sak. Sedan föregående remissdebatt har svenska folket gått till val. Ännu kan man väl inte räkna med att få en djupanalys av valrörelsen, däremot tror jag att vi litet var har fått höra en del värdeomdömen om valrörelsen och debattinläggen.

Jag kan inte återropa något större material, men det är ett ord som ofta kommer igen, när folk ute i bygderna talar om valrörelsens debatter liksom om remissdebatten. Ordet är inte så vackert, det är ordet *käbbel*. Det ligger kanske någon överdrift i det, men dessvärre ligger rätt mycket sanning i det också.

Om man går tillbaka litet i historien och tittar på politiken under gångna tider, i början på seklet, tror jag att man finner, om man analyserar den debatten, att den befann sig på ett betydligt högre plan på värdeskalan än vår debatt. Då talade man om frihet — om politisk frihet, om medborgerliga rättigheter, om rösträtt även för kvinnorna. Man talade om kapitalsamhället och om vådorna av detsamma. Det var på den tiden då andarna vaknade och det var en lust att leva. Jag vet inte om man kan säga samma sak nu, när man betecknar debatterna mest som käbbel.

Omdömet om valrörelsen har också rört sig på ett annat plan, och där kanske man kan finna ett mera positivt omdöme. Då är det ett annat ord som används och som jag ofta fått höra. Man talar om *charm*. Jag skall inte nämna några namn i detta sammanhang — gör man det, riskerar man att göra vederbörande en orättvisa — men det är väl inte alldeles otänkbart

Statsverkspropositionen m. m.

att kammarens ärade ledamöter har hört ordet och kanske kan sätta det i samband med vissa personer. Det sägs att denna charm kanske har avsatt resultat i valet. Jag hoppas att så inte har varit fallet.

Jag skulle kanske nu kunna tala om förhållandet mellan den enskilde och staten, och då är jag uppe på ett något högre plan. De gamla anarkisterna talade t. o. m. om statens tyranni. Så långt går vi inte nu, och det önskar jag inte på något sätt göra i mitt anförande i dag, men det är alltid en avvägningsfråga hur mycket man skall ge den enskilde och hur mycket staten skall inverka och leda.

Såsom god liberal erkänner jag viligt att staten har uppgifter och måste ata sig nya uppgifter på skilda områden, t. ex. då det gäller undervisning, vård och även konst. Personligen är jag mycket glad över att vi i folkpartiet under de senaste åren i enligt min mening rätt stor mån har kunnat bidra till att genomföra skolreformer, som kommer att få den allra största betydelse för vårt folk, framför allt om man ser dem på lång sikt.

I föregående års remissdebatt nämnde statsministern en hel del ting som hade utträttats under den nuvarande regimen. Han nämnda folkpensionerna, som naturligtvis har höjts, han talade om åldringsvården, barnbidragen och familjepolitiken över huvud taget, och även studiestödet nämndes. I går fick vi återigen en katalog med samma innehåll. Det var två frågor som därvid återkom flera gånger. Den ena frågan var om vi har råd med detta. Den andra frågan var om någon av riksdagens ledamöter ville stå upp och säga att vi borde ta bort någonting från vårdområdet eller utbildningsområdet. Herr statsministern nämnde de oerhörda summor som man djärvt nog hade föreslagit i ökning, och han nämnde 800 miljoner kronors ökning på åttonde huvudtiteln.

Jag skulle inte ett ögonblick vilja stå

upp här och säga att vi bör dra in t. ex. på det som nu krävs för att vi skall kunna ge våra ungdomar en god utbildning. Vad vi satsar på utbildning kommer vi att få nytta av kanske i mycket större utsträckning än vi nu kan räkna med och hoppas på.

Men trots rikedomerna av artiklar som drogs fram i statsministerns katalog saknade jag en del. Det nämndes, tror jag, inte ett ord om vad som nu i statsverkspropositionen föreslås beträffande stöd till konstnärlig verksamhet. Ser vi på den ökning som har skett inom den avdelningen av katalogen, eller kommer att ske, får vi inte räkna med 800 miljoner och inte 400 miljoner, utan med betydligt lägre belopp. Jag har en känsla av att Akademien för de fria konsterna får hålla sig på det lägre planet. Alla erkänner att arbetsstipendierna till konstnärer är utomordentligt viktiga. Med dem kunde man stödja en grupp av ungdomar som kanske mer än några andra behöver stöd när de fullgjort sin utbildning och skall börja arbeta. Nu föreslår Akademien en ökning med 36 000 kronor — alltså inte 36 miljoner.

Då det gäller den grupp handikappade som berördes under gårdagens debatt, nämligen de blinda, föreslås i propositionen en ökning med 20 000 kronor av det anslag som skall hjälpa dessa handikappade att med talböcker tillvarata något av det kulturen bjuder oss. Man måste väl ändå säga att det är ett mycket blygsamt belopp med tanke på att det nu gäller att försöka ta igen det som försumrats tidigare. Inte heller här är det fråga om några oerhörda summor.

Herr talman! Jag skulle i det här sammanhanget bara med några få ord vilja beröra de s. k. konstnärsbelöningar som det har debatterats och skrivits så mycket om och om vilka kamrarna också i annat sammanhang har fått höra herr Edenmans uppfattning.

Den kritik som har framförts är berättigad, och det har också erkänts av

departementschefen. Under föregående budgetår anslogs ett belopp, men redan då kunde man räkna ut att man inte skulle få tillfälle att dela ut hela beloppet. Det visar sig nu vara rätt gissat. På grund av den konstruktion det nya stödet fick kunde man knappast ens betala ut halva beloppet i konstnärsubelöningar.

Vi förväntade och utlovades en förbättring av konstnärstipendiernas konstruktion och antal. Beträffande antalet är det mycket glädjande att vi i det nya förslaget har fått en kraftig ökning. Förslaget innebär att 100 sådana stipendier skall utdelas. Det vore kanske värdefullt att ompröva hela systemet, men samtidigt vore det obetänksamt att på något sätt minska det nu föreslagna antalet stipendier. Låt oss hålla fast vid 100 stipendier. Det innebär i alla fall en ökning, även om den i viss mån är symbolisk, men faktum är ju att det utökade antalet stipendier kan komma många konstutövare till nytta.

Beträffande konstruktionen har departementschefen föreslagit att man skall reducera stipendiernas belopp i något mindre utsträckning än vad som nu sker då vederbörande konstnär har egna inkomster utöver det belopp som konstnärsubelöppet utgör. I stället för en reduktion med 100 procent skall man nöja sig med att dra av 75 procent. Om man räknar ut vad detta skulle komma att innebära för de mest förtjänta konstnärerna i detta land, skulle de kunna komma upp i en inkomst av 31 666 kronor. Vad därutöver är skall man reducera. Av konstnärstipendiernas konstruktion kan man kanske utläsa den tanken, att en högt förtjänt konstnär bör hålla sig i inkomsläget 30 000—32 000 kronor. Utan tvekan kan man räkna med att dessa konstnärer kommer att titta på vilka inkomstklasser andra högst förtjänta medborgare i detta land har, jurister, ämbetsmän, riksdagsmän, statsråd o. s. v. En dylik jämförelse måste ge oss anledning att fundera över om det ändå inte vore

skäligt att konstruera stödet för konstnärer på sådant sätt att de kunde komma i åtnjutande av en standard som motsvaras av en något högre inkomstnivå. En inkomst av 40 000—50 000 kronor borde väl inte vara något otänkbart. Vi hoppas att senare under riksdagen få återkomma till denna fråga.

I *petita redovisas* också från byggnadsstyrelsen frågan om utsmyckning av offentliga byggnader. För de byggnader som byggnadsstyrelsen närmast har hand om beräknas 3 miljoner kronor till konstnärlig utsmyckning. Även beträffande detta anslag har skett en viss ökning. Ledamöter tillhörande folkpartiet och centern samt även några från socialdemokraterna har ansett att anslaget till konstnärlig utsmyckning inte bör vara konstruerat på sådant sätt att man tillfälligt ökar det alltefter vad det passar sig. Man bör här i stället, anser vi, få till stånd en bestämd regel. Vi vill ha inte en enprocentregel, som någon uttryckt det, utan en procentregel. För utsmyckning av offentliga byggnader skall avsättas en viss procent av byggnadskostnaden. Detta anslag skulle därmed kontinuerligt följa med utvecklingen. Man skulle då också undvika att om det blir en ekonomisk åtstramning detta anslag i första hand skulle reduceras.

Herr talman! Jag nöjer mig med att anföra detta. Det finns andra sektioner inom denna verksamhet som vi har möjlighet att motionsvägen återkomma till.

I stort sett har väl mina tongångar varit kritiska. Men jag vill gärna sluta med att deklarerar att jag har en tro på ljusare tider även för konsten, konstutövarna och för dem som njuter av konst och vill ha konst. Jag vill påminna om riksdagens konstklubb, som har stor framgång. Vi har haft en utställning, som väckt stort intresse. Många hade det stora nöjet att där vinna ett konstverk, och vi var naturligtvis själva mycket glada häröver. Jag vill vid detta tillfälle inbjuda de nya kamraterna i kammaren att ansluta sig till konst-

Statsverkspropositionen m. m.

klubben för att få de stora förmåner som klubben kan ge medlemmarna.

Jag vill också gärna innan jag lämnar talarstolen låta de ljusa tongångarna nå ecklesiastikministerns öra. Om han inte själv är närvarande här och hör dem, får han väl läsa dem i protokollet. Det är tack vare ecklesiastikministerns initiativ som vi nu är på väg att skapa ett bättre klimat för konsten, konstutövarna och dem som njuter av konst. Jag förutsätter att ecklesiastikministern vid uppgörandet av sina petitioner har räknat med att folkpartiet skall stödja honom. Vi skall givetvis också hjälpa honom på vissa punkter för att i samma riktning som han önskar förbättra villkoren för våra konstnärer. Vi skall, såsom jag har antytt tidigare, göra vad vi kan. Det enda jag vill uttala en önskan om är att vi måtte få stöd att så långt det är möjligt i avsevärd grad förbättra vad som redan föreslagits.

Herr HÜBINETTE (h):

Herr talman! Jag skall tala litet om jordbrukshuvudtiteln, men innan jag gör det är det några saker på familjepolitikens område som jag vill beröra.

Mot bakgrunden av de misslyckanden på det familjepolitiska området som samhällets nuvarande politik har gjort får de reformförslag ses som högerpartiet kommer att framlägga. Sverige har för närvarande det lägsta födelsetalet i världen, eller cirka 14 levande födda per 1 000 invånare, och trenden har på intet sätt vänt, även om man har kunnat skönja en viss uppgång de senaste åren, som hänger samman med de stora barnkullarna som föddes på 1940-talet. Aldersgruppens fördelning är också mycket ogynnsam. Fram till 1980 kommer visserligen befolkningen att öka med drygt en miljon, men därav hör cirka 720 000 till de icke produktiva åldrarna. Denna utveckling kommer att lägga stora bördor på den i produktionen verksamma delen av befolkningen. Det är knappast realistiskt att tänka sig att kompensera detta genom

en ökad invandring. Därför måste vår befolkningspolitik inriktas på att främja tillväxten av det egna folket genom sådana åtgärder som leder till att födelsetalet åter fås att stiga.

Då man diskuterar samhällets stöd till barnfamiljerna bör man uppmärksamma att det råder en väsentlig skillnad mellan få- och flerbarnsfamiljerna. Ur befolkningspolitisk synpunkt är det därför angeläget att skapa rimliga proportioner mellan flerbarnsfamiljernas och de andra gruppernas levnadsstandard. Det är fullkomligt orimligt att makar av rent ekonomiska skäl bestämmer sig för att inte ha fler än två barn. Därför måste en första åtgärd vara att angripa de ekonomiska orättvisor som främst flerbarnsfamiljerna är utsatta för. En åtgärd är att differentiera barnbidragen, en annan att beskattningsmässigt ta hänsyn till de stora familjernas lägre skatteförmåga genom att ge rätt till ortsavdrag för barn. Även där kan man diskutera en differentiering — familjer med så låg inkomst att de inte kan tillgodogöra sig avdragsrätten bör man utan vidare kunna kompensera genom skatteåterbäring. Årets statsverksproposition innehåller, som vi hört flera gånger under dessa dagar, förslag till höjning av barnbidragen med 200 kronor till 900 kronor. Detta löser emellertid inte problemet med flerbarnsfamiljernas ekonomiskt sänre ställning i förhållande till andra familjer, lika litet som en justering av folkpensionen uppåt minskar klyftan mellan pensionärer med och utan tilläggspension. Den föreslagna höjningen av omsättnings-skatten kommer dessutom främst att drabba flerbarnsfamiljerna. Man kan med en viss tillfredsställelse konstatera att familjeberedningen uppmärksammat dessa familjers ekonomiska situation, men beredningens förslag att tillskapa ytterligare en bidragsform — ett s. k. familjetillägg — synes vara mindre lämpligt; det förefaller betydligt enklare att återföra rätten till barnavdrag.

Under höstriksdagen behandlades en fråga som intimt hör samman med det som här diskuteras, nämligen rätt till pension för kvinnor som vårdar sina barn i hemmet. I det sammanhanget sades att den pensionsrätten skulle kunna åstadkommas genom att varje helt år, varunder modern i hemmet vårdar barn under tio års ålder, ger henne ett halvt pensionsår tills hon slutligen erhåller full pension i ATP; hon skulle dock maximalt kunna intjäna tio pensionsår genom ett sådant förfarande.

Så skulle jag, herr talman, vilja gå över till att tala litet om nionde huvudtiteln. Där begär jordbruksministern ökade anslag med i runt tal 20 miljoner till jordbrukets rationalisering. Samtidigt förstärkes jordfonden, som enligt statsrådet Holmqvist kommer att vara dubbelt så stor den 1 juli 1965 som vid utgången av budgetåret 1962/63. Allt detta är väl i och för sig bra. Det måste medges att jordbruket på många håll i vårt långsträckta land är i stort behov av både struktur- och driftsrationalisering. Jag har alltid hävdats att om man en gång skapat organ för att handha denna jordbrukets omvandlingsprocess skall man också se till att medel ställdes till deras förfogande så att de kan fungera ordentligt. Då detta nu har skett i högre grad än tidigare är det väl förklarligt om förväntningarna på resultaten av denna process på många håll är högt ställda.

Herr Axel Kristiansson har här diskuterat saken, och för att ytterligare belysa den kan jag referera till en artikel om jordbrukets förändrade situation, skriven av chefen för jordbrukets konsumentupplysning. Där klaras det ut att hur radikalt man än rationaliserar kan resultatet inte bli någon kraftigare minskning av genomsnittsfamiljens utgifter för produkter från jordbruket. Orsaken till det är att redan nu endast åtta procent av en sådan familjs utgifter går till denna sektor. Har man insikt om sådana förhållanden borde det stå klart, att hur drastiska åtgärder som

Statsverkspropositionen m. m.

än vidtas i rationaliseringssyfte kan inte jordbruksdriften förändras så väsentligt att levnadskostnaderna därigenom sänks radikalt.

En annan sak som bör beaktas i detta sammanhang är att olika prognoser talar för att en fjärdedel av vår åkerjord om cirka tio år upphört som växtföljdsåker. Den kvarvarande åkerjordens ökade avkastning kan nog inte kompensera bortfallet; tvärtom torde en nedgång få anses oundviklig. Denna nedgång kommer då även att drabba animalieproduktionen. För många framstår detta kanske som önskvärt — vi kan ju importera t. ex. det kött som vi inte producerar själva, tycker de. Hittills har vi onekligen kunnat göra det, men många tecken tyder på att den tiden kan vara förbi om några år. Kalvreserven börjar naggas i kanten hos oss och är för länge sedan förbrukad på många andra håll. Tidigare under denna remissdebatt har talats om import av levande kalvar med flyg som en framtida realitet, men det är väl ändå inte så vi vill ha det. För övrigt är möjligheterna att till Europa importera kött exempelevis från Argentina betydligt sämre nu än tidigare.

Jag har velat säga detta med hänsyn till den övertro på rationalisering som gör sig gällande i många sammanhang. Påståendena att vi krymper vårt jordbruk för sakta kommer nog inte att leva länge.

Som ett exempel på processens nuvarande effektivitet kan jag nämna att koantalet år 1954 var 251 000, och använder man indextalet 100 blir siffrorna för 1964, alltså 10 år senare, 158 000 och indextalet 63. Prognosen för år 1970 säger 107 000 kor och ett indextal på 43. Jämför man det med siffror för mjölkproduktionen, finner man att den år 1954 var 3 565 miljoner liter med ett indextal av 100 även i detta fall. År 1964 har produktionen bara gått ned till 3 255 miljoner liter och indextalet till 91. För år 1970 säger prognosen — det är klart att det är ett antagande —

Statsverkspropositionen m. m.

att produktionen endast minskat till 3 000 miljoner liter, och indextalet blir för detta år 84. Om man ställer index-talen mot varandra, utgör de alltså be-träffande antalet kor år 1970 endast 43 och beträffande mjölkproduktionen än-då 84. Det tycker jag är ett mått på i varje fall mjölkproduktionens effektivitet.

För att, som det synes, trots allt driva processen snabbare och effektivare har jordbruksministern under hösten aktualiserat frågan om organisatorisk sammanslagning av hushållningssäll-skap, lantbruksnämnder och skogsvårds-styrelser. Jag har inte i och för sig nå-gonting emot en administrativ förenk-ling. När detta förslag diskuterades ha-de man väl trots att det verkligen skulle vara möjligt att åstadkomma en perso-nell minskning och vissa ekonomiska förbättringar. Vid närmare granskning visar det sig emellertid att så kanske ändock icke är fallet. Jag tycker att jordbruksministern hade kunnat lugna sig litet, åtminstone till dess 1960 års jordbruksutredning framlagt sitt mate-rial. Jag föreställer mig att situationen på intet sätt, framför allt mot bakgrun-den av vad jag nu har sagt, är så prekär att saken inte tål en tids väntan. Nu har ärendet fått en mycket kort och bråd-störtad remissbehandling, och det gag-nar sannerligen inte saken.

Med dessa reflexioner över två skil-da spörsmål vill även jag, herr talman, yrka på remiss av statsverkspropositio-nen.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Jag har tänkt begränsa mig till att framföra några synpunkter på den högre utbildningen och forsk-ningen. Det ser ut som om det skulle bli ett mellanår för dessa verksamheter i fråga om vittomfattande reformförslag, och det kan nog vara välbehövligt efter några år av stora reformer. Nu gäller det emellertid att fullfölja reformaktivi-teten. Sådana avsikter kan också utläsas

ur statsverkspropositionen, där ändå stora ökade anslag och investeringar föreslås. På dessa områden uppräknas åttonde huvudtiteln med inte mindre än 560 miljoner kronor mot i fjol, varav den studiesociala reformen tar cirka 200 miljoner kronor, lärares fortbild-ning några miljoner och det högre un-dervisningsväsendet jämte forskning yt-terligare 79 miljoner kronor av uppräkn-ningen.

För forskningsrådets verksamhet har i genomsnitt beräknats en höjning med 25 procent. I förhållande till folk-partiets fjolårsyrkande är detta kanske i minsta laget. Departementschefen har emellertid signalerat en proposition rör-ande forskningsråden, varför det kan bli aktuellt att återkomma i samband med den.

Ecklesiastikministern framhåller be-träffande utbildningsväsendet och full-följandet av riktlinjerna för hitintills behandlade reformer, att det gäller att »främja skolans utveckling i kvalitativt hänseende». För det högre utbildnings-väsendet gäller den kvalitativa upprust-ningen kanske främst aktiva insatser på det pedagogiska utvecklingsarbetet och ökade anslag för materiel. Allt detta in-nebär en effektivisering av utbildning och forskning, så att de stora investe-ringarna utnyttjas på bästa sätt och blir vad vi inom näringslivet kallar för rän-tabla. I propositionen angående uni-versitetens och högskolornas organisa-tion och förvaltning underströk depart-ementschefen vikten av ökade insatser för pedagogiskt utvecklingsarbete. Stats-utskottet ägnade också denna fråga stor uppmärksamhet och framhöll angelä-genheten av förbättrade pedagogiska metoder m. m., kanske i medvetandet om att det här finns mycket att göra. Universitetskanslern har skisserat ett handlingsprogram för en effektivare universitetsutbildning, och jag vill be-röra några av punkterna i detta pro-gram.

Bristen på kursböcker för universi-tetsstudierande är ett mycket allvarligt

Statsverkspropositionen m. m.

problem när det gäller att få en så effektiv undervisning som möjligt, och detta anses på sina håll som måhända den mest angelägna universitetsreformen. Tyvärr har departementschefen inte följt universitetskanslerns önskemål helt utan reducerat expertgruppens förslag till förbättringar av kursboks-situationen med hänvisning till en aviserad utredning.

En kraftig upprustning av universitetens och högskolornas tekniska hjälpmedel i undervisningen är en angelägenhet av högsta prioritet. Universitetskanslern konstaterar att användningen av tekniska hjälpmedel i undervisningen icke har följt med i utvecklingen i de högre skolorna. Genom en kraftig satsning på dessa hjälpmedel kan lärarnas produktivitet höjas, vilket är nödvändigt på grund av bristen på kvalificerade akademiska lärare i en tid då antalet studerande kraftigt ökar. Ett bättre utnyttjande av modern undervisningsmateriel kan förkorta inlärningstiden och även höja kunskapsstandarden. Det kan här pekas på ökad användning av programmerad undervisning inom språkundervisningen, instruktionsfilmer och bildband, ökad användning av TV inom medicinsk och teknisk utbildning. De stora moderna språkens institutioner borde ha tillgång till språklaboratorier. För närvarande finns två—tre stycken mot ett femtontal inom det lägre skolväsendet.

En jämförelse med förhållandena i USA:s undervisningsväsende visar klart hur mycket längre man där kommit i att använda tekniska hjälpmedel (instructional technology). I USA arbetas intensivt av olika avdelningar och nationella organisationer inom lärarnas egen organisation National Education Association (NEA) för utveckling och riktig användning av tekniska hjälpmedel. I synnerhet inom de s. k. junior colleges och vid universiteten utnyttjas TV i rätt stor utsträckning. Icke så få av de större skolorna och universiteten har egen TV-studio. En sådan tillhörande Denver

Opportunity Schools hade jag tillfälle att besöka för några månader sedan. På en särskild kanal sändes om morgnarna ut program speciellt för vuxna. Det var fortbildningskurser, föredrag etc. i olika ämnen. Även företagen är mycket avancerade då det gäller instructional technology, d. v. s. tekniska hjälpmedel vilka uppvisades med stolthet. Över huvud taget sparas inte på utrustning av högsta kvalitet, en utrustning på det tekniska området som de flesta svenska företag ännu saknar. Jag tänker på daststyrda verktygsmaskiner etc.

När det gäller materielanslagen har departementschefen varit relativt njuigg att villfara universitetskanslerns begäran. Universitetskanslern ville ha dessa materielanslag uppräknade med 35 procent, men han fick endast 15 procent. Jag tror att en upprustning av universitetens materielanslag snabbt bör komma till stånd med hänsyn till personalorganisationens expanderings och det ökade studentantalet.

Ja, herr talman! Jag har beträffande den kvalitativa uprustningen av det högre utbildningsväsendet pekat på några faktorer av vikt för undervisningens rationalisering. Jag skulle vilja säga ett par ord om vuxenutbildningen. En annan erfarenhet som jag gjorde vid min omtalade studieresa nyligen i USA är, att universiteten där i allmänhet är inriktade på att ge samhället en service. Det tog sig bl. a. uttryck i en omfattande kursverksamhet för vuxna. Visserligen görs här i vårt land en hel del för vuxna på universitetsnivå. Jag tänker då på folkuniversitetets verksamhet och TBV:s ett-betygskurser. Vid en jämförelse med amerikanska förhållanden är det dock endast relativt blygsamma insatser som görs för vuxna i fråga om akademisk skolning. De flesta amerikanska universitet har s. k. extension programs för vuxna.

California-universitetet har en särskild organisation för denna verksamhet med en stab av administratörer. På 19 olika orter i Californien finns sär-

Statsverkspropositionen m. m.

skilda Extension centres. Verksamheten är mycket omfattande med ca 224 000 elever och 5 900 olika kurser och aktiviteter. Särskilt anmärkningsvärt är att deltagarna i allt större omfattning har akademiska examina. Detta talar för att kursverksamheten förtjänar att betecknas som fortbildning på akademisk nivå. Ämnena berör också det mest aktuella i såväl den samhällsliga och politiska som tekniska utvecklingen. »We are teaching courses to-day that just yesterday were research and development», är betecknande för verksamheten. »Vi undervisar i dag i ämnen, som i går var föremål för forskning och utveckling.» Våra universitet har i dag måhända icke resurser nog för en dylik verksamhet, som därtill bör ske i samverkan med bildningsorganisationerna, vilket jag betraktar som en stor fördel. Men kanske det går i en framtid, och varför skulle icke en försöksverksamhet kunna ske vid något universitet, där detta mer organisatoriskt tog ansvar för en kursverksamhet för vuxna med och utan akademiska examina och sökte utnyttja TV och tekniska hjälpmedel etc. Att en sådan verksamhet skulle fylla ett stort behov och uppskattas är jag övertygad om, och därför talar icke minst TV:s akademiska kurs i statskunskap som har blivit mycket populär.

Till sist, herr talman, vill jag säga några ord om forskningen. Här skulle jag vilja uppehålla mig vid uttrycket »forskningsklimat». En arbetsgrupp inom SNS, Studieförbundet Näringsliv och samhälle, har diskuterat företaget och forskningen och bl. a. kommit in på frågan om vikten av ett gott forskningsklimat eller med andra ord de yttre och inre förutsättningarna för ett gott forskningsresultat. Det räcker inte endast med pengar för att göra forskningssträvandena framgångsrika. Det behövs också goda arbetsbetingelser på det psykologiska planet, samarbete, förtroende, frihet, decentraliserat

ansvar etc. Detta gäller all forskning, såväl statligt understödd som enskild. Statens uppgift är framför allt, menar forskningsgruppen, att verka för en effektiv grundforskning vid våra universitet, högskolor och allmänna forskningsinstitut. Dessutom bör staten se till att industriell forskning får tillgång till riskvilligt kapital. I konkurrensen om investeringar i en knapp kapitalmarknad har ofta ett företags forskningsavdelningar svårt att konkurrera med produktionsavdelningarna.

Jag minns ett samtal med en forskningsledare vid ett amerikanskt forskningsinstitut, varvid han påpekade att forskningen också i USA har svårt att få tillräckligt med kapital i konkurrensen. Forskning kostar oerhört mycket, och man kan ofta icke direkt peka på ekonomiska resultat. Trots detta måste vi fortsätta, menade han. Det behövs bara att vi kommer på en eller annan revolutionerande upptäckt, så kan den liksom transistor, elektroniken och vätekärnan föra utvecklingen språngvis framåt och betala allt. För dessa få stora upptäckter får vi arbeta till synes mycket i fåvitsko. Men det lönar sig ändå.

Somliga hävdar att den ekonomiska utvecklingstakten främst hämmas av bristen på nya forskningsresultat. Andra pekar på att det största utvecklingshindret ligger på informationsidan, medan många pekar på knappa ekonomiska och personella resurser. Alla tre faktorerna är viktiga. En viss central planering av forskning, information och utvecklingsarbete inom samhället som helhet är därför nödvändig. Men i allt nyskapande arbete måste också de irrationella och psykologiska momenten tillgodoses, vilket arbetsgruppen vill framhäva. Det gäller att icke förkväva initiativet, ta bort känslan av frihet och förtroende. Möjligheterna att genom snabbt ingripande behålla särskilt framstående forskare genom att regeringen i vissa fall får inrätta ordinarie professorstjänster vid universitet och högsko-

lor utan riksdagens prövning borde beaktas. Vi har inte råd att förlora några av våra forskarbegävningar.

Herr talman! På många områden efterfrågas i dag ökad forskning och utbildning, men vi vet att våra resurser är begränsade. Det gäller därför för oss att inom ramen för dessa begränsade resurser göra det bästa möjliga. Jag har velat peka på några rationaliseringsåtgärder som särskilt bör beaktas och därtill framhålla vikten av ett gott klimat, det gäller inom såväl forskning som undervisning.

Herr DAHLBERG (s):

Herr talman! Den hittills förda debatten har gällt förhållanden och problem som är allmängiltiga för hela vårt land. Vi hörde i går statsministern säga att de ekonomiska förhållandena kan växla i olika landsdelar, och han nämnde därvid Norrbotten. Det är därför med stort intresse jag tagit del av inrikesministerns förslag när det gäller beredskapen mot arbetslöshet, ty i Norrbotten har vi verkligen arbetslöshet i dag.

Av en redogörelse från länsarbetsnämnden i Luleå, där siffrorna för januari i går publicerades, framgår att det den 11 januari fanns 3 999 arbetslösa i Norrbotten. Man kan säga att det är i runt tal 4 000. Därtill kommer cirka 3 000 i beredskapsarbete och 1 850 i omskolning eller utbildning. Om man lägger ihop antalet arbetslösa och antalet av AMS sysselsatta blir det sammanlagt 8 850 personer. Jämfört med siffran för januari månad förra året innebär detta en ökning med 1 140 personer. I länet hade vi år 1960 i runt tal 101 000 förvärvsarbetande människor. Antalet arbetslösa uppgår alltså till över 8 procent av den arbetsföra befolkningen i länet. Skulle den siffran omsättas på rikets förvärvsarbetande befolkning, skulle det innebära att vi i hela landet skulle ha 260 000 arbetslösa. Det kanske ger en klarare bild av problemets omfattning i norr.

Statsverkspropositionen m. m.

Jag konstaterar därför med tillfredsställelse att inrikesministern satsat så hårt på arbetsmarknadspolitiken, och jag tror att han får god användning för de 994 miljonerna. Det är en i och för sig stor summa, men det är inte bara Norrbotten som har problem utan det gäller många andra Norrlandslän.

Det är många som invänder att det finns delar av landet där det råder brist på arbetskraft och att man därför kan flytta om arbetskraften. Det sker också i mycket stor utsträckning. 1964 flyttade 6 000 personer från Norrbotten. Men vi har också en arbetskraft som är svår att flytta. Det gäller framför allt de människor som är 55—60 år och som kanske inte har någon yrkesutbildning — skogsarbetare, anläggningsarbetare o. s. v. Det går oftast inte att med framgång omskola dessa. Det kan tilläggas att de flesta kommer från skogen, där rationaliseringen under de senare åren har satt sina djupa spår. Det torde vara 600 å 700 skogsarbetare som friställs varje år.

Det har ägt rum en rätt omfattande industrialisering. Malmhamnen i Luleå är nu färdig, och gruvanläggningen i Svappavaara togs i bruk i oktober förra året. Vattenfallsstyrelsen har krympt sina arbetstillfällen. Gruvindustrin tar inte emot folk utan kan öka produktionen utan att antalet sysselsatta ökar. I det läget måste man fråga sig om det inte behövs rätt kraftiga åtgärder på annat sätt. Norrbotten kännetecknas av att staten har en hel del företag där, nämligen I.KAB, Norrbottens järnverk och Statens skogsindustrier. I.KAB har ju varit aktivt i och med att man startat malmbrytningen i Svappavaara. NJA har också i den takt som resurserna medgivit byggt ut sin verksamhet, och ASSI har byggt ut sin anläggning i Piteå. Jag är övertygad om att det borde vara möjligt att i ökad omfattning få fram manufakturindustrier på basis av de produkter som Norrbottens järnverk framställer. Det har ju anlagts ett plåtvalsverk som borde kunna utgöra

Statsverkspropositionen m. m.

ett underlag för sysselsättningen. Samma förhållande gäller i fråga om produkter från Statens skogsindustrier. Papper skulle kunna tillverkas i ökad omfattning, och papperet skulle också kunna användas till emballage o. s. v. Det är alltså nödvändigt att handelsministern på ett mera aktivt sätt understryker de möjligheter som måste finnas inom den statliga sektorn i Norrbotten för att därigenom öka sysselsättningen där.

I fråga om byggnadsverksamheten nämnde jag tidigare att vi får räkna med ett bortfall med tanke på att stora industriinvesteringar är klara.

Under de senaste åren har i Norrbotten byggts i runt tal 3 100 bostäder per år — 1964 var siffran 2 700. Den kvot som tilldelats Norrbotten för nästa år är 2 000 lägenheter. Det innebär i stort sett en minskning med 1 100 lägenheter från 1963 och med 700 från föregående år. Det betyder i sin tur att arbetstillfällena för 700—800 nu sysselsatta årsarbetare faller bort genom att kvoten skäres ned. I dag har vi 1 334 arbetslösa byggnadsarbetare i länet. Om man ytterligare skall skära ned framför allt bostadsbyggandet, kommer det att öka arbetslösheten på detta område.

Jag är mycket väl förtrogen med att Stockholm, Göteborg och många andra delar av landet har bostadsbrist, men det har vi också i Norrbotten. I Boden och malmfälten finns det bostadsköer som procentuellt är lika stora som i Stockholmsområdet. Av 1960 års bostadsräkning framgår att det råder en väldig bostadsbrist i Norrbotten, om man tar hänsyn till antalet personer som är boende per rumsenhet. Man finner där att i Norrbottens län var det 101 boende per 100 rumsenheter. Siffran för riket i dess helhet var 83 personer per 100 rumsenheter. Det är alltså en väsentlig skillnad mellan hela riket och Norrbotten när det gäller boende per 100 rumsenheter.

Tittar man sedan på barnfamiljerna

finner man att i Norrbotten bodde 25 procent av barnfamiljerna i trångbodda lägenheter. Siffran för hela riket är 18 procent. I enskilda delar av Norrbotten kommer man upp till ganska stora tal. I Tornedalen bor 40 procent av barnfamiljerna i lägenheter som betraktas som trångbodda. I Kiruna stad är siffran 32 procent. Därför kommer nedskärningen av bostadsbyggandet att drabba Norrbotten hårt.

Jag tror att man måste på allvar ompröva situationen för att utnyttja arbetskraften, framför allt den arbetskraft som inte är flyttbar eller som av andra omständigheter är lokalt bunden.

Vidare är det en väldig omflyttning inte bara mellan landets olika delar utan även inom länet. Folk söker sig till de större tätorterna, och det är dessa som får brist på bostäder. Vi har en expansion framför allt i Luleå-området och vid malmfälten. Man kan konstatera att befolkningen i Luleå ökat med 1 000 personer och i Kiruna med 200 personer under föregående år.

Det gäller alltså att satsa på de tätorter som finns inom länet, om Norrbotten skall behålla sin nuvarande folkmängd. Det var vi ganska eniga om i höstas när vi antog propositionen om aktiv lokalisering. Då sades det att man skulle utnyttja rikets resurser. Jag tror inte att vårt land är så rikt att man kan avstå från de malm- och skogstillgångar som finns i övre Norrland, och man måste då se till att också befolkningen där uppe har sysselsättning. Vi är inte motståndare till att skogsbruket och gruvindustrin rationaliseras. Men man måste skapa ny sysselsättning för dem som blir friställda. Detta är riktlinjen för vår verksamhet i stort. Framför allt när det gäller Norrbotten har statsmakterna all anledning att följa utvecklingen med uppmärksamhet och vidta de mått och steg som är nödvändiga för att även Norrbotten skall få en sysselsättning som bättre harmonierar med vad som gäller för hela landet.

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Låt mig en stund ta kammarens uppmärksamhet i anspråk för att diskutera ett par frågor som berördes under debatten i går och som under dagens debatt har behandlats av fru Olsson och herr Hübinette. Det rör sig huvudsakligen om skattepolitiken och familjepolitiken. Men jag skulle föredra att anse dessa frågor som underordnade det stora valfrihetskomplexet, som är föremål för livligt intresse i den politiska debatten, en debatt som det kommer att bli nödvändigt att föra vidare och intensifiera på tröskeln till det 1970-tal som man börjat skissera för oss. Bland annat genom långtidsutredningens senaste siffror har vi fått fullt klart för oss hur svårt det i många fall kommer att bli att kunna garantera valfrihet för stora befolkningsgrupper i en situation där det svenska näringslivet för första gången i modern tid inte kommer att ha tillräckligt med arbetskraft för sin fortsatta expansion.

Under sådana förhållanden har man sagt att man i mycket större utsträckning än tidigare måste räkna med den kvinnliga arbetskraften. Inte mindre än 70 procent av kvinnorna mellan 40 och 49 år och 65 procent av kvinnorna mellan 50 och 59 år förväntas enligt dessa siffror vara ute i arbetslivet på 1970-talet. Man räknar också med en mycket intensifierad arbetsinsats av småbarnsmödrarna. Det gäller alltså för oss att gentemot dessa framtidsprognoser se hur man på bästa sätt skall kunna garantera valfriheten både för unga föräldrar och för andra befolkningsgrupper. Det är alldeles givet att inte minst de unga föräldrarnas situation träder i förgrunden då man hör att man räknar med en betydligt större arbetsinsats bland de unga mödrarna än tidigare.

Det är därför med beklämning man i årets statsverksproposition läser att det inte varit tillräckligt stor efterfrågan på statligt stöd från kommunernas sida till daghemsverksamheten. Föredraganden har redovisat den efterfrågan som före-

Statsverkspropositionen m. m.

kommit och har slutat med att förorda att anslaget för nästa budgetår uppföres till ett formellt synnerligen symboliskt belopp om 1 000 kronor. Det är verkligen ur många synpunkter beklagligt att det ökade stöd som av riksdagen för en del år sedan bestämdes till de kommunala utbyggnadsplanerna för barnstugeverksamheten inte har utnyttjats mera.

Jag kan fullt och helt dela fru Olssons synpunkter att familjedaghemmen kan vara ett bra komplement till daghemsverksamheten, men som situationen i landet för närvarande är har bilden tagit överbalansen med en allt starkare övervikt för familjedaghemmen och en minskning av takten vid utbyggnaden av daghemsplatserna till 20 000 fram till år 1970.

Den kontinuitet som man kan vänta sig i daghemsservicen för eftersyn av barn kan långt ifrån alltid garanteras genom familjedaghem, och det är på oerhört många orter i landet förvånande och delvis beklämmande att se hur stor bristen på daghemsplatser är och hur liten förståelsen på många håll är för att sådana daghem måste inrättas för att göra det lättare för de unga föräldrar som behöver få sina barn under sakkunnig vård den tid föräldrarna är ute i förvärvsarbete. Därför får man väl hoppas att den intensifiering av upplysningsverksamheten som den centrala planeringsgruppen för utbyggnad av daghem och fritidshem kommer att sätta i gång skall få önskad verkan.

Det är ganska stora belopp som icke tagits i anspråk, och man kan för en kommande tid kanske ifrågasätta om man inte rent av skulle diskutera en höjning av statsbidragets storlek till sådana hem till mer än de 50 procent av anläggningsekostnaderna som hittills gällt. Det är nämligen alldeles nödvändigt att vi i det 1970-talssamhälle som vi går fram emot har tillräckliga möjligheter att bereda service åt de barnfamiljer där båda föräldrarna önskar förvärvsarbete eller där en ensam förälder måste ha

Statsverkspropositionen m. m.

samhällets stöd för att kunna klara familjens uppehälle och göra sin arbetsinsats i den lugna och trygga förvisningen att barnen under tiden är omhändertagna på bästa sätt. Utan bl. a. ett stort utbyggt nät av daghem kommer vi aldrig att kunna garantera en del av valfriheten, nämligen den valfrihet som morgondagens unga generationer bör ha när det gäller att få barnen ordentligt eftersedda om båda föräldrarna önskar gå ut i förvärvsarbete.

Detta är en av de tre punkter beträffande valfriheten som jag skulle vilja förera något här i dag. Den andra punkten gäller stödet åt barnfamiljerna.

Jag kan i många delar instämma i vad här sagts om nödvändigheten att öka stödet till barnfamiljerna. Det förbund som jag representerar, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, riktade redan i augusti i fjol en skrivelse till regeringen, där vi krävde att det ökade stödet åt barnfamiljer, sådant det var utformat i den principskiss som familjeberedningen hade lämnat fram, skulle samordnas med skatteberedningens förslag. Det kan nämligen inte vara särdeles rimligt och riktigt att två utredningar arbetande sida vid sida varvid den ena lägger fram principiellt förslag om ett fortsatt stöd åt barnfamiljerna medan den andra skulle se på det utrymme som finns för ett ökat stöd åt familjepolitiken och ökade åtgärder för att höja bl. a. barnfamiljernas standard, endast kom fram till att barnbidragen skulle höjas etappvis till 1 200 kronor år 1970. Detta och ingenting mera!

Vi har ställt oss mycket kritiska till den långsamma höjningen av barnbidragen och kan nu i dag med glädje konstatera att i statsverkspropositionen föreslås att barnbidragen skall höjas redan nu med 200 kronor från 700 till 900 kronor. Vi hälsar detta med stor tillfredsställelse, eftersom barnbidragen ganska länge släpat efter och först efter höjningen i fjol kom upp till sitt ursprungliga realvärde men ändå inte kan redovisa den standardhöjning som man

har haft på andra områden. Det är också endast 1/5 av alla barnkostnader som detta barnbidrag täckte intill den höjning som senast företagits och som kommer att föreslås vidare. Vi är glada över att man har höjt detta belopp, och vi noterar med mycket stor tillfredsställelse att finansministern, när han delvis tagit ställning till familjeberedningens och skatteberedningens förslag och lämnat sin egen lösning som vi ju skall ta ståndpunkt till under detta riksdagsår, funnit utrymme redan nu för en höjning av barnbidragen.

Socialministern har samtidigt funnit att det finns utrymme för ökade familjepolitiska insatser. Det har signalerats en utredning om det fortsatta stödet åt barnfamiljerna. Enligt statsverkspropositionen kan barnbidragen höjas redan nu, eftersom man oavsett vilka förslag den blivande utredningen kommer att lägga fram tar för givet att barnbidraget, vilket också alla utredningar visat, utgör en av de viktigaste och även en av de av familjerna själva mest accepterade bidragsformerna.

Utöver detta finns det med andra ord utrymme för ökade insatser. Redan tidigare i debatten har tanken på vårdnadsbidrag framförts från många politiska kvinnoförbund. Den kommande utredningen får givetvis själv avgöra vad som är det lämpligaste. Jag vill bara till fru Olsson säga att jag inte riktigt uppfattar vårdnadsbidraget så som det tydligen uppfattas på centerpartihåll, utan att man riktigt fått klart för sig vad partiet egentligen menar med detta förslag. Det talas enbart om den goda kontakten med föräldrarna som kan uppstå under de första åren, om man ger ett större kontantbidrag till någon av föräldrarna om vederbörande stannar hemma.

Det är alldeles givet att detta kommer att vara en av fördelarna med ett vårdnadsbidrag. Det är inte enbart detta att det kommer att göra standarden mer lika mellan barnfamiljerna och andra grupper, även om detta givetvis är ett

Statsverkspropositionen m. m.

mycket viktigt instrument för jämlikheten i framtiden. Jag betraktar också förslaget om vårdnadsbidrag som ett medel att garantera större valfrihet för unga familjer vare sig man väljer att stanna hemma under barnens första år eller föredrar att fortsätta yrkesarbetet och då använder de pengar som inflyter genom vårdnadsbidraget till att skapa möjligheter för en barneftersyn. Det är endast om man ser vårdnadsbidraget från den synpunkten som jag föreställer mig att man helt och fullt kan säga att valfriheten kan garanteras för de nya generationer som arbetsmarknaden kommer att ställa oerhört stora krav på i framtiden.

Det är alldeles givet att om man endast betraktar vårdnadsbidraget som en standardutjämnning, måste man ha klart för sig att kostnaderna för barnen blir större ju äldre de blir. Å andra sidan, och detta är väl det väsentligaste i diskussionen, är det just medan barnen är små som den verkliga vallsituationen och de verkligt stora problemen finns för föräldrarna — problemet att någon av dem skall stanna hemma om de inte kan få någon hjälp med barneftersynen. Kanske måste någon då mot sina egna önsknings stanna hemma. Säkerligen finns det många som i dag är ute i förvärvslivet och som skulle föredra att vara hemma under ett par år medan barnen är små men som av ekonomiska skäl inte kan det, och som anlitar de få daghemplatser som finns eller som kanske ordnar barneftersynen på annat sätt, helt enkelt på grundval av ett ekonomiskt övervägande. Detta ekonomiska övervägande skulle kunna betyda ett kvarstannande i hemmet under de första åren i de fall — och man får förmoda att de kan bli ganska många — då man finner det bäst att någon av föräldrarna stannar hemma under denna tid. I varje händelse kommer ett vårdnadsbidrag som utgår, vare sig man stannar hemma eller föredrar att fortsätta ute i arbetslivet, att vara det enda som garanterar den fulla val-

friheten i framtiden — valfriheten mellan hem och förvärvsarbete och i båda riktningarna, den som hittills inte varit garanterad men som måste bli det under 1970-talet då man ändå räknar med en så stor och betydande insats från kvinnornas sida inom det svenska näringslivet och på de svenska vårdnadsområdena.

Det är därför vi verkligen väntar att det i den kommande utredningen förs ordentliga diskussioner om vårdnadsbidraget och om familjestödets vidare ekonomiska utformning, så att man när denna utredning har kommit till stånd ordentligt kan se vilka överväganden som legat till grund för den. Det är att förvänta att denna utredning får ekonomisk expertis, så att det inte blir samma situation som när man hade två utredningar som delvis tangerade varandra och inte visste vilket ekonomiskt utrymme som förelåg för ett fortsatt familjestöd. Det vore en garanti för att man, när man äntligen får ta del av de förslag som framkommer, med större säkerhet och med mera fakta verkligen kan diskutera denna del av valfriheten för de unga föräldrarna i morgondagens samhälle. Men det är alldeles givet att valfriheten kommer att bestå av många andra ting. Valfriheten kommer bland annat att bero på hur lokaliseringpolitiken utformas, och den kommer att bero på hur man kan förse de kvinnor med arbete som nu inte kan få de arbeten de önskar sig — och märkligt nog just kvinnor i åldrar som i dag inte kan få arbete men som står i centrum för arbetsmarknadspolitikernas och befolkningsexperternas intresse när det gäller arbetsplatstillgången tio år framåt i tiden, ja, kanske bara sju eller åtta år framåt i tiden. Man måste då på ett helt annat sätt gå in för omskolningskurser och bedriva en kraftig arbetsförmedlingsverksamhet. Men även rent politiskt kommer givetvis skattesystemet att spela in när det gäller att skapa en verklig valfrihet.

Jag vill inför kammaren betona att

Statsverkspropositionen m. m.

jag helt och fullt delar de synpunkter som här från talarstolen anfördes av fru Myrdal. Det är rätt märkligt att konstatera hur tanken på en reformerad beskattning i mycket stor utsträckning förts fram av kvinnorna, av de politiska kvinnoorganisationerna. Skatterna är ju ingen kvinnofråga alls — de berör ju alla samhällsgrupper och alla medborgare som vuxit upp och skall göra sin insats i samhället, men just det förhållandet, att det nuvarande skattesystemet utgår ifrån den gamla försörjartanken — som vi alla vet är fullkomligt felaktig och som innebär att kvinnor som vill gå ut i förvärvslivet finner att mannen redan tillgodogjort sig deras grundavdrag — har väl medfört att kvinnorna inte minst i de nya diskussionerna om jämlikhetstankarna har fört fram skattefrågorna i centrum under de senaste åren. Det förefaller alldeles rimligt och riktigt att vi i en framtid går in för särbeskattning. Principiellt är männen diskriminerade när de inte i likhet med kvinnorna får göra förvärvsavdrag. Principiellt förefaller det alldeles riktigt att varje individ beskattas för sig och att därefter bör utgå bidrag för att hjälpa barnfamiljerna och få deras standard mer jämställd med andra grupper.

Jag är medveten om att de förslag som framförts i årets statsverksproposition i många avseenden ännu inte fyller de krav som ställts, men jag är också medveten om att det i dagens situation kan vara svårt att med en gång övergå till ett system, om vilket man ännu vet så litet och om vilket inga direkta resonemang eller någon förutsättningslös diskussion har förts. Vi hälsar därför med glädje meddelandet i statsverkspropositionen att beskattningen skall bli föremål för överväganden inom departementet. Vi väntar att den översynen kommer att resultera i en rad konkreta förslag om ett rättvisare skattesystem enligt de moderna individualistiska principer som är de enda riktiga i ett samhälle, där man inte läng-

re kan räkna med enförsörjarhushållet och där det måste accepteras att varje individ försörjer sig själv vare sig arbetet sker i hemmet eller ute på arbetsplatser eller — som det i många fall kommer att bli — genom arbetsinsatser på båda hållen.

Vi är glada över att tanken på särbeskattning har förts fram i statsverkspropositionen genom det utlovade förslaget om frivillig fakultativ särbeskattning. Vi tror och hoppas mycket på den departementsöversyn som är förebådad — en översyn som kommer att för framtiden, då vi hunnit förbi de svåra tröskelproblem som möter vid övergången från det ena skattesystemet till det andra, resultera i ett riktigare och mer rättvist system, ett system som passar dagens och morgondagens värld bättre, ett system som kommer att möjliggöra en del av den valfrihet som i stor utsträckning ligger bakom de politiska ställningstagandena hittills och i framtiden.

Jag ber, herr talman, att i vanlig ordning få yrka remiss av statsverkspropositionen.

Fru **HULTELL** (h):

Herr talman! Jag måste liksom flera talare i denna remissdebatt beklaga att finansministern inte till årets riksdag lägger fram någon proposition med förslag om skattereform, och det tycks som om finansministern för närvarande avvisar skatteberedningens förslag bl. a. med hänvisning till löntagarnas synpunkter, trots att deras representanter deltagit i beredningens arbete och på många punkter varit eniga med beredningens majoritet.

Inom tjänstemannaorganisationerna hade vi hoppats på en modernisering av skattesystemet, och vi reagerar starkt emot att denna fråga skjuts in i en oviss framtid. Löntagarepresentanterna har i skatteberedningen framfört ett förslag om införande av särbeskattning i stället för nu gällande sambeskattnings-

system, och detta har också tillstyrkts i organisationernas remissvar.

Finansministern har utlovat en proposition om införande av frivillig särbeskattning — och detta hälsas med tillfredsställelse. Det finns skäl att skaffa sig erfarenhet av detta system, även om särbeskattningen inte kan väntas lösa alla skatteproblem för familjen. Det skattepolitiska lappverket tycks komma att bestå. Man fortsätter med nya skattehöjningslappar. De indirekta skatterna höjs till ungefär samma nivå som beredningen föreslagit, men man sänker inte samtidigt de direkta skatterna i önskad utsträckning. Den hårda progressionen blir oförändrad för stora tjänstemannagrupper och i vissa lägen t. o. m. skärps den. Detta måste ses mot bakgrunden av att löntagarnas representanter i skatteberedningen i en gemensam reservation krävt en större mildring i skatteprogression och marginalskatt än beredningens majoritet.

Skatteskalorna måste revideras också med tanke på inflationshotet. Högre priser och skatter drar med sig högre löner, och högre löner ytterligare högre priser. Det är uppenbart, att om man i höst skall börja förhandla om nya avtal. omfattande kompensationskrav kommer att framföras, och dessa blir svåra att avvisa. Många löntagare får genom marginalskattetrycket avstå från huvuddelen av inkomstökningen, och det är naturligt att tjänstemännen bedömer skattetrycket utifrån lönepolitiska utgångspunkter. En för hög progressivitet i beskattningen kan medföra, att arbetskraftsresurserna inte kan tillvaratas på bästa sätt.

För stora grupper av tjänstemän tillkommer dessutom en ytterligare skattehöjning genom de förslag om folkpensionsavgiften, som upptas i statsverkspropositionen, då folkpensionsavgiften fördubblas för många och avdragsrätten nyligen slopats. I den debatt som fördes i denna kammare förra våren i fråga om slopad avdragsrätt för folkpensionsavgiften framhölls, att det en-

Statsverkspropositionen m. m.

dast var fråga om ett provisorium, som därför borde kunna accepteras. Vi skulle inom en snar framtid få en reformering av skattesystemet, och i samband därmed skulle folkpensionsavgiften ändras till en socialförsäkringsavgift, som arbetsgivaren skulle betala. Att provisoriet endast skulle leda fram till en ytterligare skärpning sades inte någonting om, och det anade ingen.

Nu skall även detta förslag uppskjutas på obestämd tid. Herr Sträng säger, att om socialförsäkringsavgiften betalas in av arbetsgivaren, kommer den med i bilden vid löneförhandlingarna och kommer att tära på utrymmet för löneförhöjningar. Vi har ju redan bl. a. ATP-avgiften. Det är tydligen inte längre arbetsgivaren som betalar; detta som var ett starkt argument i debatten om ATP-reformen!

Jag vill till slut framhålla, att jag ser genomförandet av ett nytt, modernt skattesystem som en synnerligen angelägen fråga. Jag beklagar att den enighet, som förelåg mellan löntagarrepresentanterna i skatteberedningen — representanter från LO, TCO och SACO — spolierats genom LO:s ställningstagande och genom att finansministern förenar sig med LO i dess skattepolitik.

Vi tjänstemän ställer oss frågande inför anledningen till detta ställningstagande. Jag vill, herr talman, uttrycka den förhoppningen att finansministern i det fortsatta arbetet med en eventuell skattereform tar hänsyn till tjänstemännens åsikter i en stor och viktig fråga.

Herr HJORTH (s):

Herr talman! I dessa dagar granskas statsverkspropositionen med kritiska ögon av riksdagens ledamöter. Även jag har efter fattig förmåga försökt sätta mig in i Aktiebolaget Sveriges utgifter och inkomster. Det är tur att så många olika grupper av vårt samhällsliv och så vitt skilda intressen är företrädde i det här huset. Detta är en garanti för att

Statsverkspropositionen m. m.

ingenting blir utelämnat; för den enskilde riksdagsledamoten är det ju omöjligt att detaljgranska varje avsnitt av den omkring 3 500 sidor tjocka nådiga luntan och därtill kunna bilda sig en uppfattning om att allt är rätt och riktigt. Man får vid genomläsningen i alla fall klart för sig att den avser ett stort företag med många anställda samt att det rör sig om en väldig massa pengar. Speciellt slår en företagets ambition att ge de anställda, och särskilt då de yngre en allsidig utbildning. Den sociala avdelningen växer också för varje år och ger främst familjeförsörjarna en god trygghet.

Omsorgen om den som slutat sin anställning är även berömvärd. En sak som man kanske saknar — i varje fall är den inte genomgående poängterad av alla avdelningschefer — är den rationaliseringstanke som eljest numera präglar varje modernt företag. Tvärtom föreligger krav på utökning av arbetsstyrkan. Att utan mera ingående kännedom om varje enhet kunna säga att detta är felaktigt låter sig inte göra. Det är blott en allmän känsla som blir särskilt märkbar vid studiet av de olika försvarsanordningar som anses erforderliga.

Nu säger visserligen försvarsministern att all uppmärksamhet måste ägnas åt möjligheterna att hålla nere det totala personalbehovet inom förvaltningarna och begränsa behovet av personalökning. Jag vill understryka vikten av detta samt av ökad effektivitet och ett bättre utnyttjande av både personal — då inräknat de värnpliktiga — och resurser. Nu är väl inte allt som man får höra sant, men faktum är att så snart man träffar någon civil eller militär personal, får man till livs berättelser om slöseri och dålig planering. Någon socialdemokratisk »revolt» i försvarsfrågan vet jag inte om det blir i år, men må det tillåtas en av de 31 »avhopparna» från i fjol att få peka på nödvändigheten av rationalisering och effektivisering inom vår krigsmakt. De

tusentals miljoner kronor det här är fråga om får inte undanskymma respekten för varje kronas värde. En uppriktig vilja i dessa avseenden vid alla städer och förband tror jag kan ge resultat.

Jag skall inte fortsätta att tala om statens utgifts- och inkomststat. Låt mig bara ge en blomma till ecklesiastikministern för att han fullföljt reformeringen av bidraget till studiecirkelverksamheten på tre år. Ändringen av grunderna för anslag till utbildning av ungdomsledare till att omfatta även de politiska ungdomsorganisationerna hälsas också med tillfredsställelse.

Vad som egentligen kom mig att begära ordet i denna remissdebatt var riksdagens arbetsformer och riksdagsledamöternas arbets- och bostadsförhållanden. Det har ju talats och skrivits rätt mycket om detta på den senaste tiden. Tyvärr har det ännu inte lett till några mera påtagbara resultat. En positiv sak, som jag hoppas skall fungera bra, är dock den fria skrivhjälp som nu införts. Att få tag i någon skrivmaskin har annars vid vissa tillfällen varit lika hopplöst som att komma över en ledig telefon. Det är heller inte alla som kan sitta tillsammans med andra i samma rum och arbeta. Vårt arbete är ju i hög grad ett tankearbete, och det går nog bäst i en lugn och trivsamt miljö. Minst ett par hundra av oss utanför (Stockholm boende riksdagsledamöter bor på hotellrum eller i hyresrum. Hur vänligt man än blir bemött där, så inte utgör det någon direkt trivsamt arbetsmiljö. Tyvärr kan drömmen om en centralt belägen egen liten bostad till ett överkomligt pris bli verklighet blott för ett fåtal. Dessa trista bostadsförhållanden gör att ledamöterna far hem så snart det ges tillfälle, för att läsa och skriva i sin hemmiljö i stället. Vid hemkomsten möter man då många vänner och skattebetalare, som blir mäkta förundrade över att man är hemma vid den här tidpunkten och inte är i Stockholm och arbetar. Det händer till och

med att någon frågar om denna sak en lördag eller söndag. Med ett glatt leende får man då svara att kontinuerlig drift inte är införd i Sveriges riksdag. Innerst inne känner man sig dock som en högst onyttig varelse.

Sedan klagas det ofta över att det är glest besatt i bänkarna under kammardebatterna, och det har utan tvivel visst fog för sig. Det finns väl många orsaker till detta och som är väl kända av kammararens ledamöter. En anledning är arbetstidens förläggning. Sju timmar i sträck utan kaffe och lunch eller andra raster går naturligtvis inte. Ja, sedan har av någon outgrundlig anledning riksdagsledamöterna ansetts lämpliga att inneha en hel del uppdrag i lokala sammanhang samt på riks- och länsnivå. Dessa kontakter och denna anknytning till hembygd och olika intresseorganisationer m. m. är givetvis mycket värdefulla för en riksdagsman att ha, men det kräver sin tid, det också. En del har även sitt civila arbete att tänka på emellanåt. Trygghet i anställningen är ju inte garanterad här i riksdagen, och reträtten måste hållas öppen.

Många människor passar även på att under plenidagar uppsöka någon riksdagsledamot för att diskutera frågor med denne, ja kanske rentav ha ett kommittésammanträde i sammanbindningsbanan. Vi har också studiegrupper att ta hand om. Allt detta bidrar till den kritiserade frånvaron. Tilläggas kan dessutom att ingen orkar sitta och höra allt som sägs. Upprepningar kan heller inte undvikas.

Det sägs ju också att det pratas för mycket i riksdagen och framför allt att det hålls för långa tal. Vissa försök till begränsningar har skett och även bidragit till en förbättring. Nu finns det vissa oskrivna regler om när man skall och inte skall ta till orda. Vi som är yngre i gamet kanske inte respekterar detta alla gånger. Ibland kan det hända att någon äldre kollega försynt undrar om det är nödvändigt att man yttrar sig i den eller den frågan. Säger vi ingen-

Statsverkspropositionen m. m.

ting alls, ja då blir vi förklarade som politiska nollor. Så vända sig hur man vill så har man ändan bak. Det är väl inte utan att känslan av att vara onyttig griper en ibland.

Jag ber kammararen om ursäkt för att jag raljerat en stund över dessa frågor. Bakom finns dock allvar och en önskan om bättre bostads- och arbetsförhållanden. Riksdagsarbetet ger mycket av gott kamratskap och kontakter med många intressanta människor. I utskotten får man en värdefull vuxenutbildning inom vitt skilda områden av vårt samhällsliv, och man känner måhända ibland att man medverkar till genomförandet av betydelsefulla reformer och lagar och förnimmer en viss tillfredsställelse med detta. Med ökad trivsel kan uppdraget att tillhöra bolagsstämman i Aktiebolaget Sverige ge ytterligare tjustning och arbetsglädje samt stimulera till, efter var och ens förmåga och intressen, fortsatta helhjärtade insatser.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! I går talade herr Söderberg och herr Edström om sjukvårdskris och sjukvårdsrationalisering. Jag hade också tänkt komma med några spridda reflexioner i den frågan. Denna sjukvårdskris är som bekant för närvarande ett mycket aktuellt diskussionsämne, och med olika grad av säkerhet yttrar sig många om dess orsaker och sättet att komma till rätta med den. Jag tror att man skall vara ganska försiktig och inte framföra alltför kategoriska åsikter, och jag tänker inte göra det själv heller.

I själva verket möter vi som arbetar inom sjukvården problemen på olika sätt, eftersom förhållandena ter sig olika inom de skilda sektorer av sjukvården där vi arbetar. Ett av de betydelsefulla inslagen i krissituationen inom sjukvården är läkarbristen. Trots den ökade utbildningen av läkare och det ökade antalet yrkesverksamma läkare tycks bristen inte bli mindre. Så-

Statsverkspropositionen m. m.

som jag har upplevt situationen var bristen mer besvärande förra sommaren än vad den varit på flera år.

Herrar Söderberg och Edström diskuterade i går bl. a. Läkarförbundets inställning under tidigare år till en ökad utbildning av läkare. Jag skall inte nu ingå på den frågan. De yttranden och åsikter som herr Söderberg kritiserade ligger långt tillbaka i tiden. Det må emellertid konstateras, att under 20-årsperioden 1925—1945 blev det en fördubbling av antalet yrkesverksamma läkare. Likaledes blev det en dryg fördubbling under 20-årsperioden 1945—1965. Man tycker att detta skulle kunna fylla en del av luckorna, och man kan givetvis diskutera orsakerna till att läkarna ändå inte räcker. Jag vill i det sammanhanget bara peka på ett par omständigheter.

Ökad specialisering med ty åtföljande ökat behov av läkare är väl en av de omständigheter som här betytt mycket. Som exempel kan anföras anesthesi- och laboratorieläkarna vid våra lasarett. Det är två kategorier läkare som för 15 år sedan knappast fanns representerade på lasaretten ute i landet. Båda dessa grupper, kanske alldeles särskilt den förstnämnda gruppen, anesthesiologerna, torde nu omfatta ganska många läkare.

Den reglering av läkarnas arbetstid som nu så småningom börjar på att genomföras medför också, liksom motsvarande arbetstidsreglering gjort på andra områden, ett ökat personalbehov.

Det råder även brist på sjuksköterskor. Också inom den kategorien har en fördubbling av antalet yrkesverksamma personer ägt rum vardera av de två senaste 20-årsperioderna. Vi har nu ett större antal yrkesverksamma sjuksköterskor än vi någonsin haft. Vid flera tillfällen har jag här i kammaren diskuterat olika åtgärder för att komma till rätta med den bristsituation som vi trots allt har. Jag skall inte här gå in på något närmare angivande av alla de olika möjligheter man kan diskutera. Att man genom en omfördelning av arbetsupp-

gifter och anlåtande av annan arbetskraft för vissa av de uppgifter som annars traditionellt har legat på sjuksköterskan kan nå därhän att man kan direkt minska antalet behövliga sjuksköterskor vid en vårdavdelning, har jag varit i tillfälle att se praktiskt genomfört.

Även inom andra grupper av sjukvårdspersonal finner man att utvecklingen på vissa håll medfört rekryteringssvårigheter. Med de mycket stora behov av vårdpersonal, som i framtiden kommer att uppstå med hänsyn till det ökade antal åldringar som behöver mera vård, är det med en viss oro man ser på framtiden. Med undran måste man se fram emot hur det över huvud taget skall gå att få en tillräcklig rekrytering av kvinnlig personal.

Säkerligen kan man komma ytterligare längre genom fortsatt rationaliseringsarbete. Jag vill framhålla att försök att rationalisera och förenkla arbetsrutinen o. s. v., alltså rationaliseringsarbete av någon art, göres på praktiskt taget alla nivåer inom sjukvården. Jag tror att man på de flesta sjukhus med vaksamhet försöker följa möjligheterna att göra insatser på det området. Rationaliseringsarbete försiggår alltså inom de enskilda lasaretten och vid andra sjukvårdsinrättningar, inom de olika landstingsområdena, inom Landstingsförbundet, vid centrala sjukvårdsberedningen och inom det nya SJURA.

Det glädde mig i går att höra herr Söderberg kritiskt uttala sig angående organisationen av SJURA, som kommit till så där vid sidan av. Det gjorde jag förra året i anslutning till en motion som herr Enarsson och jag väckt här i kammaren. Jag diskuterade denna fråga i form av ett sådant där litet begravningsstal när motionen inte ledde till någon åtgärd från riksdagens sida, men jag fick vid den tidpunkten inget medhåll.

Jag har nu som då fäst mig vid att centrala sjukvårdsberedningen får så li-

Statsverkspropositionen m. m.

tet pengar och litet personal för sin rationaliseringsverksamhet, SJURA där emot får mycket pengar och stora möjligheter att anlita experter. Båda har delvis sitt arbete inom samma område och samma uppgifter. Jag vill understryka att jag inte har någon kritik mot att man inrättar ett sådant råd som SJURA som en impulsgivande och stimulerande expertgrupp vid sidan av den centrala sjukvårdsberedningen. Vad jag tycker att man har kunnat kritisera är att den har fått så många egna uppgifter. Jag känner mig också mycket kritiskt inställd till vissa av de uppgifter som SJURA har tagit upp till behandling. Det är till stor del dyra pengar för åtgärder som här har förhållandevis liten betydelse, t. ex. att använda den moderna elektroniken på olika sätt inom sjukvården. Det är åtgärder som i alla fall har relativt liten betydelse, såvitt jag ser det, inom sjukvården, men de uppskattas dock, såvitt jag förstår, i synnerligen hög grad av departementschefen. Så som jag ser det är de viktigaste arbetsgrupperna de som sysslar med avdelningsorganisationen och avdelningsarbetet, men den som sysslar med sjukhusinfektionerna är också en mycket viktig grupp. Arbetet med att undersöka avdelningsorganisationen och avdelningsarbetet är en uppgift som jag tycker skulle lämpa sig just för centrala sjukvårdsberedningen. Den besitter ju från sin verksamhet som rådgivare för lasaretten och som granskare av ritningar o. s. v. en högst betydande erfarenhet inom området.

Jag nämnde att jag också anser den grupp som sysslar med frågan om sjukhusinfektioner vara en mycket viktig grupp. Jag har visserligen kätterska uppfattningar om hur man bör komma till rätta med dem; det gäller här att tillgodogöra sig rent medicinska iakttagelser för utarbetande av arbetsrutiner etc.

Om jag ser till de kirurgiska disciplinerna, där jag är mest hemma, vill jag understryka betydelsen av en sådan sak

som den rent kirurgiska tekniken. Det som går glatt och obesvärat ger litet arbete för personalen och kort vårdtid, medan det som krånglar — av tekniska eller andra skäl — och de som ger komplikationer medför inte bara längre vårdtid utan mycket ofta också väsentligt mer arbete för vårdpersonalen. Det är naturligtvis obestriddigt att allt detta i de flesta fall huvudsakligen hänger samman med åkommans natur och det utförda ingreppets art och omfattning, men även det rent tekniska förfarandet har sin betydelse. Vad vi genom studier och ömsesidigt utbyte av vunna erfarenheter kolleger emellan kan ytterligare lära oss i det avseendet har sin stora betydelse inte bara för att nå ett bättre behandlingsresultat utan också för att reducera vårdplatsbehovet.

Med anledning av en sak som herr Söderberg sade i går skulle jag vilja säga följande. Med sådana här rationaliseringsåtgärder vinner man naturligtvis en hel del, men i det stora hela blir det ändå relativt små saker. Vida längre kommer man, om man kan eliminera hela sjukdomar som kräver långvarig och intensiv vård. Några exempel på vad man kunnat vinna under senare år genom medicinska framsteg kan vara värda att anföras här.

Man kan se på tuberkulosens tillbakagång och det obetydliga vårdbehov som kvarstår, och man kan reflektera över hur många sanatorier som har kunnat läggas ned eller överföras till andra uppgifter. Kanske ännu mer imponerande är att polion kunnat helt och hållet elimineras. Det har enligt propositionen inte förekommit något fall av polio under de två senaste åren. Jag vill erinra om att vi så sent som 1953 hade en epidemi med över 3 000 förlamningsfall, och under den tioårsperiod som låg strax före förekom det genomsnittligt över 1 500 fall om året.

Båda de sjukdomar som jag har nämnt såsom exempel, och framför allt tuberkulosen, krävde långvarig vård, och båda, framför allt polion, gav ofta

Statsverkspropositionen m. m.

en bestående, mer eller mindre höggradig invaliditet.

Kunde man komma till rätta med exempelvis den primärkroniska ledgångsreumatismen — gåtans lösning kan under stundom förefalla ligga snubblande nära till hands — så skulle man inte bara bespara många människor stort lidande och svåra personliga tragedier, utan man skulle också ta bort ett betydande och mången gång mycket intensivt och krävande vårdbehov.

Jag kan anföra andra exempel på områden där vetenskaplig forskning kan ge värdefulla resultat. Det gäller näringsforskning för att undvika uppkomsten av gallstenssjukdom, en sjukdom som för närvarande kräver ett högst betydande antal vårdplatser på kirurgiska avdelningar. Förhållandena här har kapitalt ändrats sedan andra världskriget. Jag kan också nämna åderförkalkningen, som ibland redan i förhållandevis unga år kan ge anledning till vårdbehov och svår invaliditet. Även här kan forskning betyda mycket för att minska kravet på vård och minska påfrestningarna på sjukvårdsanstalterna.

Man bör ändå inte tro, att det skall vara möjligt att starkt reducera det totala behovet av vårdplatser genom dessa åtgärder. För drygt tio år sedan skrev jag en liten uppsats, som utgick från denna frågeställning: Om man nu verkligen når så här mycket bättre resultat och kan åstadkomma så mycket kortare vårdtider, borde man ju rätteligen kunna minska behovet av platser på våra sjukvårdsanstalter. I stället är det ju tvärtom: man behöver ständigt och jämt flera platser. Hur kan det vara med de här förhållandena? Ja, gick man igenom materialet kunde man lätt konstatera att behovet av vårdplatser hade blivit mindre i de yngre åldrarna men att tillkomsten av så många i de äldre åldrarna gjorde att vårdplatsbehovet i alla fall ökade. Den som tillfrisknar från en sjukdom i yngre år kommer ofta nog tillbaka som vårdbehövande

på ålderns dar, och då behövs både längre vårdtid och en mer kvalificerad vård. Verklig vinst i fråga om vårdbehovet gör man egentligen endast om man kan eliminera långvariga och invalidiserande åkommor i yngre dagar, åkommor som skapar ett vårdbehov för hela livet. Tuberkulosen och polion, som jag tidigare nämnt, är två exempel på sådana sjukdomar. Den primärkroniska ledgångsreumatismen är ett annat område, där man skulle göra en mycket stor vinst, om man kunde komma till klarhet beträffande sjukdomen och metoderna att behandla den.

Alla ansträngningar som går ut på att rationalisera själva vårdarbetet har sålunda, trots allt vad jag förut sagt, sitt stora och obestridliga värde då det gäller att skapa bättre förhållanden. Men samtidigt som man vill rationalisera önskar man ju också mycket ofta genomföra en standardhöjning. Många rationaliseringsåtgärder medför en viss förenkling av standarden, ibland också en standardsänkning — det vill man inte gärna medge, men för den som iakttar resultaten i sitt arbete är det nog mången gång obestridligt. Standardhöjningar medför på samma sätt vissa krav på ökade arbetsinsatser, alltså motsatsen till förenkling av vårdarbetet; det är tyvärr något som man också måste konstatera.

Till slut vill också jag göra några invändningar mot ytterligare en sak som herr Söderberg anförde i går. Han sade att en bidragande orsak till besvärligheterna är att läkarna på sjukhusen arbetar dels inom sjukhuset och dels i den öppna vården, där de har enskilda inkomster; det kommer att bli en konflikt mellan det enskilda vinstintresset i den öppna mottagningen och vården inom sjukhuset. Med den motiveringen ville herr Söderberg ha särskilda läkare för den öppna vården.

Naturligtvis ter sig dessa förhållanden mycket olika på skilda platser och inom olika sektorer av sjukhusvården. För mig är kontinuiteten i vården från

den öppna mottagningen och in i sjukhuset en väsentlig sak; det är inte bara så att särskilda läkare i den öppna vården vid lasarettet skulle medföra ett många gånger ganska onödigt dubbelarbete; min erfarenhet från sjukhus med en sådan organisation har också varit att den bristande kontinuiteten kunnat medföra påtagliga olägenheter ur vård- och behandlingssynpunkt. För den vårdsökande allmänheten är det säkerligen till nytta och glädje att i den öppna vården kunna söka den specialist som eventuellt senare skall ta hand om fallet, därest vederbörande kommer in på sjukhuset, och som på ett auktoritativt sätt kan ge besked om patientens situation. Jag tror att huvudmannen också har glädje av att man på det viset många gånger kan komma ifrån att lägga in patienter som annars skulle behöva tas in; därmed avlastar man en viss del av vårdbehovet. Det skulle faktiskt vara ganska roligt att få demonstrera för herr Söderberg hur verksamheten bedrivs vid det lasarett där jag arbetar. Jag har synnerligen svårt att förstå att han i dessa saker skall kunna se något slags konfliktsituation mellan de båda intressena, den slutna vårdens och den med ekonomisk gottgörelse förenade öppna vårdens intressen.

Ja, herr talman, dessa reflexioner har tillkommit närmast med anledning av vad socialministern anfört i statsverkspropositionen på sidorna 130—134 i femte huvudtiteln. Utformningen har kanske blivit litet annorlunda till följd av det jag hörde i går, men det väsentliga av mina synpunkter är sådant som jag redan tidigare hade tänkt framföra.

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Årets remissdebatt har ägt rum under ett dubbelt perspektiv. Å ena sidan är det ett ganska ljust perspektiv — vi har det gott i vårt land, och perspektivet framåt verkar förhoppningsfullt, om vi nämligen jämför oss

Statsverkspropositionen m. m.

med världen i stort. Vi lever under en lycklig stjärna. Vi talar om sjukvårdskris, vi talar om svårigheter med köer i vårt samhälle och vi har naturligtvis i denna kammare, liksom i andra kammaren, att handlägga dessa ärenden, men lyfter vi vår blick till den värld i vilken vi lever, blir vi klart medvetna om att vi som svenskt folk lever i en utomordentligt gynnad nation. Det var alltså det ljusa perspektivet. Men det finns å andra sidan ett mörkt perspektiv, som kanske något har glimtat till här, även om jag har en känsla av att vi inte riktigt beaktat det som vi borde göra; det är den internationella kris i vilken världen för närvarande befinner sig.

Förenta Nationerna har i vårt land blivit både symbol för och instrument för fredslängtan och fredsförhoppning. Vi har satt vår tro till såväl dess politiska som dess humanitära funktioner, och vi har satsat helhjärtat. Ingen av oss har väl trott att vägen till fred skulle vara en lätt väg och en enkel väg. Men i internationell solidaritet har vi sett den väg, som vi ville göra till vår väg, och Förenta Nationerna har varit det organ genom vilket vi sökt att samverka med övriga nationer.

Just nu skakas emellertid detta fredsinstrument i sina grundvalar. Allmänt känd är ju den ekonomiska kris som detta förbund genomlever, men kanske värre ändå är att tilltron till organisationen börjar vackla. Förenta staterna, som ju är en känslomässigt mycket labil nation, har allvarligt sårats av några nya staters aggressivitet. Och Kina vill uppenbarligen inte längre in i FN. Detta öppnar ett oerhört allvarligt perspektiv. Det är, för allt i världen, inte första gången som Förenta Nationerna genomlever en allvarlig kris. Kriser tycks höra till dess livsluft, och underligt är väl inte det. Hittills har dock mänsklighetens förhoppningar alltid överlevt kriserna. Skulle förhoppningarna om möjligheten att skapa internationell gemenskap dö, kastas vi ut i re-

Statsverkspropositionen m. m.

signationens maktlöshet, och det vore i sanning ödesdigert. Man kan inte undanhålla den reaktionen, att det är förvånansvärt och djupt beklagligt, att de som den internationella makten besuttit, så litet har förstått av — eller kanske inte velat acceptera — dynamiken i internationella relationer och så hållit Kina utanför Förenta Nationerna. Nu tycks tillfället att låta detta väldiga folk komma till tals i internationellt reglerade former vara försuttet. Det är djupt beklämmande.

Vad kan vi här i landet göra annat än observera och känna djupt internationellt? Sverige hör till de små staterna, och dock är vi i den internationella gemenskapen ett observerat land. Fru Myrdal betonade i går att man observerar Sveriges förmåga att förstå hur de sociala sammanhangen fungerar, och vi är medvetna om att en stor del av världen fäster sina blickar på vårt sätt att ordna och lösa våra inre förhållanden. Vi borde som svenskar också förstå de internationella sammanhangens dynamik och ge uttryck för och arbeta för ett internationellt umgänge, som inte begränsar sig till block och intressegrupper utan bygger på en djup solidaritet med mänskligheten sådan den är och beredskap att leva i samförstånd och ansvarsgemenskap även med nationer, som ser och tänker annorlunda än vi och som ordnar sina nationella förhållanden utifrån andra principer.

Från denna syn föres vi direkt över till frågan om vårt ansvar inför den enorma förändring, som vår värld för närvarande genomgår. Mer och mer erövrar denna grundsyn våra samveten. Vi har vår givna del i ansvaret för den dynamiska utveckling som nu äger rum i världen. Ett av uttrycken härför är vår u-landshjälp. Om jag har läst rätt, anslår vi i år enligt budgeten 279,8 miljoner kronor till denna hjälp. Det betyder en ökning med 24,1 procent i förhållande till vår insats i fjol. Det innebär också att något över en procent av nationalbudgeten användes för den-

na hjälp. Allt detta är bra, även om några av oss menar att procentsatsen borde ha varit betydligt högre. Med vårt utomordentliga välstånd skulle vi ha kunnat satsa betydligt mer på vår solidaritet med den mänsklighet som till stor del befinner sig i nöd. Verklig medmänsklig solidaritet ger utrymme för en betydligt större delaktighet än som för närvarande av oss utövas och kommer att utövas.

Nu är emellertid inte bara summans storlek utan också hjälpens innehåll av väsentlig betydelse. Då kommer frågan: Hur hjälper vi, och vilken effekt får hjälpen? Det gäller ju inte bara att tillfredsställa våra egna samveten. Resultatet på ort och ställe blir avgörande för meningen med hjälpen, och då måste givetvis hela sammanhanget tas med i beräkningen — inte bara resultatet av vissa punktprojekt, och något mer är det ju inte vi kan göra.

Problematiken, som vi naturligtvis är medvetna om men har mycket svårt att verkligen fatta i sikte och ta på fullt allvar, är ju den enorma befolkningsökningen. Förenta Nationerna har beräknat att medan det år 1950 fanns cirka 2,5 miljarder människor, kommer det år 2000 att finnas 6,2 miljarder människor i världen. Det betyder en ökning med 151 procent under 50 år.

Vårt bistånd har hittills huvudsakligen bestått i teknisk och humanitär hjälp, och vi vet alla att det är den allmänna linje som man har följt. Detta betyder dock att produktionsökningen och därmed konsumtionsökningen snabbt äts upp av den enorma befolkningsökning som pågår. Den som med egna ögon har sett något av den enorma nöd, i vilken miljon efter miljon av människor lever t. ex. i Asien, kan aldrig glömma bort en sådan upplevelse och umgås ständigt i sitt inre med frågan: Hur skall vi på ett mera effektivt sätt kunna komma till rätta med världens nöd än vad som för närvarande är förhållandet?

Klyftan mellan rika och fattiga län-

Statsverkspropositionen m. m.

der ökar trots de väldiga bistånd som ges nationellt och genom Förenta Nationerna. En huvudfråga torde bli — det är en ömtålig fråga, det är jag medveten om, men ändå måste vi fatta den i sikte: Kan befolkningsökningen i vår värld något dämpas? Ställer man den frågan, rullas omedelbart väldiga problem upp. Det ligger ju inte till på det viset att alla kulturers människor automatiskt handlar rationellt, så som vi västerlänningar med vårt rationella tänkande menar att de borde handla. Här verkar ju med stor kraft kulturtraditioner samt religiösa, emotionella, ekonomiska och många andra faktorer. Ändå är det väl så att någonting håller på att ske också i det avseende som jag här har antytt. Ett vidgat medvetande om det vitala i denna frågeställning synes växa fram. Man avför den inte utan börjar mer och mer fatta i sikte, att huvudproblemet utgörs av den enorma befolkningstillväxt som vi på något sätt måste komma till rätta med. Ett konservativt, religiöst och kulturellt motstånd börjar sakteligen vackla. Det gäller t. ex. den romersk-katolska kyrkan, som hittills har varit en bestämd motståndare till varje tanke på barnbegränsning. Där börjar man sakteliga ge upp den positionen för en mer realistisk syn i detta avseende. Så sakteliga, tror jag alltså, börjar förutsättningar skapas på det emotionella planet för en vidgad familjeplanering, och jag är inte rädd för att deklarerat, att jag tror att det är nödvändigt att man i internationell gemenskap söker gå fram på den vägen.

Mot denna bakgrund kan man ju fråga: Vad gör vi i vårt internationella biståndsarbete? Ja, i *petita* redovisas två projekt som gäller familjeplanering, ett på Ceylon och ett i Pakistan. Vi känner väl till dem. Kostnaden är för det aktuella budgetåret beräknad till 3,7 miljoner kronor. Det betyder 1,32 procent av vår ekonomiska u-landsinsats. När jag tittade närmare på detta och tänkte över situationen, frågade jag mig

om det verkligen är en realistisk proportion. Motsvarar insatsen angelägenhetsgraden just i detta hjälpfall? Jag har i varje fall velat fästa uppmärksamheten på denna faktor i vår u-landshjälp. Jag tror att frågan om familjeplanering kommer att inta en alltmer dominerande plats i det internationella biståndsarbetet. Det förefaller mig att vi genom kraftigare satsning borde vara ett ansvarsmedvetet föregångsland i fråga om denna hjälpform.

De inre förhållandena i vårt land, vilka givetvis upptar största delen av en remissdebatt, är naturligtvis viktiga, men i ökad grad blir vi medlemmar i den totala människofamiljen. I ökad grad måste vi ta ansvar för vad som sker i vår värld. Med eller mot vår vilja har vi del i skeendet runt omkring oss. Uppgiften är dubbel: att hos vårt folk skapa en levande känsla av sann medmänsklighet och att ställa nödvändiga resurser, ekonomiska och personella, till förfogande för att vi skall kunna fullgöra vår del av det stora uppdraget att ta effektiv del i skapandet i den nya värld som växer fram inför våra ögon.

Herr talman! Jag har inte något särskilt yrkande att ställa, men jag har känt det angeläget att göra dessa kommentarer med anledning av vad som har redovisats om våra insatser i det internationella biståndsarbetet.

Herr ISACSON (h):

Herr talman! Remissdebatten är en förunderlig blandning av mångahanda. Man hoppar från det ena till det andra. Den ene talaren är inne på ett ämnesområde, en annan talare ger sig in på något helt annat, och det är många gånger svårt att finna något sammanhang i den här debatten. Om det funnes en möjlighet att få den ordningen att man kunde indela remissdebatten med hjälp av ämnesrubriker, tror jag att mycket skulle vara vunnet och att man skulle få ut oerhört mycket mer av

Statsverkspropositionen m. m.

denna debatt. Nu finns inte den möjligheten, och efter det anförande som herr Sörenson har hållit inom ett ämnesområde som i och för sig är oerhört spännande och intressant och som jag själv är intresserad av, måste jag i alla fall dyka ned i någonting helt annat, tillbaka till den verklighet och de problem som ändå finns också i vårt gamla Sverige.

När man läser finansplanen finner man att det talas om en sak som har behandlats många gånger och som återkommer gång på gång och nu återigen understryks med stor skärpa, nämligen inflationen. Det är liksom det onda som vi allesammans skulle vilja arbeta för att hejda, men det är som om vi inte orkade med det. När man ser problemet ur den näringssynpunkt som jag själv representerar, blir man ibland nästan mörkrädd för utvecklingen.

Vilka näringar är det som i dag leder löneglidningen? Vilka är det som bestämmer utvecklingen på arbetsmarknaden? Det är ett antal näringar som på grund av olika orsaker har särskilda möjligheter, ibland på grund av en gynnad situation på exportmarknaden men ofta av helt andra orsaker. Jag vill fästa uppmärksamhet just på byggnadsverksamheten.

Inom byggnadsbranschen är konkurrensförhållandena många gånger helt sätta ur spel. Subventioner och regleringar hjälper till att föra en konstlad investeringspolitik och därmed en konstlad lönesättning. Det är som om de flesta vore rädda för att nämna detta vid namn, men på längre sikt är det väl ändå otänkbart att det här skall kunna fortsätta som det gör.

Jag talade för en tid sedan med en byggnadsarbetare från mina hemtrakter, som hade varit i Stockholm och arbetat under rätt lång tid. När man jämför vad hans timlön varit i förhållande till den timlön som gäller inom jordbruket, så förstår man ju hur svårt det måste vara att få arbetskraft inom en sådan näring som den sistnämnda. Men

han berättade någonting annat också. Han sade: »Det är klart att jag tjänade bra, t. o. m. så bra att jag ibland måste ta mig några extra lediga dagar för att inte skatten skulle kännas för hårt.» När man hör sådant, frågar man sig: Är inte byggnadsverksamheten något av en sjuk patient i vårt samhälle? Är det verkligen riktigt att i denna bostadsbristens tid konkurrensfaktorn inte skall ha möjlighet att inverka och göra det möjligt att få ett mera normalt tillstånd inom det här området? På grund av det tryck som utövas på denna arbetssidan tvingas många andra näringar in i en situation som de har svårighet att klara upp. Från vissa håll sägs att detta är naturligt. Man anser att det skall vara så. De näringar som har råd att betala höga löner skall få arbetskraft först och främst. I den mån det gäller näringar med fri konkurrens är ett sådant förhållande naturligt, men så är inte fallet i fråga om en näring som arbetar under så konstlade former som byggnadsbranschen. Och ändå måste det ske oändligt mycket mer inom en rad andra näringar, inte minst jordbruket, just beträffande byggnadsinvesteringar.

En grupp inom jordbruksutredningen har gjort en undersökning som redovisades under det nyss förflutna året. Den har tagit upp jordbrukets kapitalutveckling och konstaterat att det sker en mycket betydande kapitalförtäring inom jordbruket. Det gäller både byggnader och markanläggningar. Jordbruket investerar inte så som det borde göra. Man går alltså mot en situation som i längden är ohållbar. Det är alldeles klart att om jordbruket skall kunna existera i det här landet måste det kunna investera, men i den situationen att vi får ett mer och mer urholkat penningvärde — inflationen går vidare — blir det allt svårare. Inflationen är ju ett härligt instrument när investeringarna är gjorda, men den är en förbannelse när investeringar skall göras framåt i tiden.

Frågan om avskrivningsregler för

Statsverkspropositionen m. m.

jordbrukets byggnader har upptagits av skattelagssakkunniga, som har framlagt ett förslag, vilket sedan remissbehandlats. Man hade hoppats att moderna avskrivningsregler skulle komma till stånd i fråga om jordbrukets byggnader, men något förslag har ännu inte kommit. Tydligt ligger detta längst ned i finansministerns skrivbordslåda. Det skulle vara ett sant nöje att få veta när det förslaget kommer, just med tanke på den inflationsutveckling som förestår. Med de ständigt ökade byggnadskostnaderna och det oerhörda investeringsbehov som föreligger inom jordbruket måste någonting ske härvidlag, om vi inte skall komma i ett totalt ohållbart läge. De avskrivningsregler vi nu har kan närmast betraktas som medeltidsmässiga.

Den här veckan har vi fått vetskap om att handelsministern tänker tillsätta någonting som tidningarna kallar en prispolis. Jag har också sett att några tidningar i det sammanhanget framför allt har uppehållit sig vid livsmedelspriserna. När man talar om livsmedelspriserna, är det för de flesta människor detsamma som att man talar om jordbruket. Man sätter likhetstecken mellan livsmedelspriser och kostnaderna för jordbruket och säger att vi har höga livsmedelspriser på grund av att vi har ett otillfredsställande jordbruk. Jag kan inte låta bli att i detta sammanhang beröra en sak som tyvärr är alltför litet beaktad, nämligen den väldiga förändring som skett på konsumtionssidan, när det gäller produkter och deras förädling. Jag skall bara ta två exempel som belyser detta.

För några år sedan var det ganska naturligt — i varje fall i mina hemtrakter — att konsumenterna på hösten försåg sig med vinterförråd av potatis. Det är helt annorlunda nu. Knappast någon människa köper några vinterförråd på hösten. Nej, man går till affären och köper högst 2—3 kg åt gången. När det skall räknas in i livsmedelskostnadsindex blir det naturligtvis betydligt dyra-

re. Det blir dyrare potatis. Men vem beror det på? Det beror på konsumenten som tycker att detta tillvägagångssätt är bekvämt. När man går till charkuteri-affären köper man färdiguppskuren korv och färdiguppskuren skinka. Vad kostar det? Det kostar ungefär 2 kronor mera per kg för att charkuterifabriker-na skall få sina kostnader betalda. Även detta inverkar på livsmedelskostnadsindex. Är det jordbrukets fel? Nej, det är konsumenten som vill ha det så och som måste betala för detta.

Ser man på den rena råvaran betyder den allt mindre i den sammanlagda kostnaden för konsumenten. Jag kan inte låta bli att slå fast detta. Men ändå är det jordbruket som är busen i sammanhanget, och många tror att vi med en förändrad jordbrukspolitik skall kunna få billigare livsmedel. En del tror t. o. m. mycket billigare livsmedel. Jag tror att detta är en önskedröm som aldrig kommer att bli något annat än en önskedröm.

Om vi ser på vad en annan arbetsgrupp inom jordbruksutredningen redovisar kommer man underfund med att ett jordbruk som arbetar med den bästa tänkbara teknik i dagens samhälle inte kan fås att fungera likviditetsmässigt om man skulle sänka priserna på produkterna med 10 procent. Så små marginaler är det fråga om. Att vi ändå har dessa priser i dag, trots att vi många gånger arbetar med otillfredsställande teknik och under besvärliga förhållanden, beror på kapitalförtäringen och många gånger på att det ges mycket låg ersättning till den arbetskraft som är sysselsatt inom jordbruket.

Jag vet att vi är i behov av en betydande rationalisering inom jordbruket. Den kommer, ty den måste komma. Det är en av vägarna att skapa ett bättre och mera livskraftigt jordbruk. Men man kommer inte med dessa metoder att få nämnvärt billigare livsmedel. Jag tror att den saken behöver understrykas både en och många gånger i den debatt som ofta föres med jordbruket i

Statsverkspropositionen m. m.

centrum och där jordbruket framställs som något av en buse som inte förstått de krav man har rätt att ställa på det i en tid då rationalisering är dagens modalitet.

Inom jordbruket finns det i dag — speciellt inom den yngre generationen — ett oerhört stort intresse för rationalisering. Man möter det överallt där man träffar unga jordbrukare. Man möter dem på sammanträden, inom ekonomiska föreningar, i studiecirklar. Överallt har dessa unga jordbrukare samma levande intresse för rationalisering, men alltid stöter man på två stora problem. Hur skall vi lösa dem? Det är kapitalfrågan och sedan, om vi ordnat kapitalfrågan, amorteringsfrågan. Pengarna skall amorteras. Hur skall vi lösa detta problem? De skatteregler som gäller i dag gör det inte särskilt lätt för jordbruket att klara de stora amorteringarna i en näring som är mer kapitalkrävande än någon annan.

Jag har ibland en känsla av att när stora frågor inom näringslivet diskuteras är jordbruket på något sätt alltid småpotatis, någonting som har mycket litet intresse, men på längre sikt måste jordbruket få ökat intresse också hos stadsborna, och inte minst hos dem som bestämmer skattereglerna, särskilt reglerna för skatteavdrag för investeringar, och hos dem som bestämmer hur vi skall kunna få kapital till våra investeringar. På längre sikt kommer jordbruket att betyda mycket för vårt land, också internationellt. Mot bakgrunden av vad herr Sörenson nyss sade tror jag att vi om några år kommer att vara oerhört måna om att värna om vår livsmedelsproduktion. Utvecklingen i världen är i dag sådan att man går emot en befolkningsexplosion, och vi får då inte försitta några möjligheter att utifrån våra egna begränsade resurser ändå hjälpa till att skapa en viss balans också på livsmedelssidan.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Jag kommer bara att beröra ett litet avsnitt som har behandlats i denna debatt. Det gäller barndaghemmen. Då jag anser att barndaghemmen och lekskolorna har mycket stor betydelse för det ordinarie skolväsendet, är jag mycket intresserad av vad som sker på detta område.

För några dagar sedan behandlades detta problem på en stor konferens i Stockholm. Men när jag läste referat från konferensen tyckte jag att man arbetade med skyggglappar. Det uppgavs att statsbidraget för byggande av barndaghem är 50 procent av kostnaderna. Det är inte så. Statsbidraget är 2 500 kronor per plats, dock högst 50 procent. Då den verkliga kostnaden ligger mellan 7 000 och 8 000 kronor per plats, blir statsbidraget inte 50 procent, utan någonting på 33 procent. Men som kommunalman vet jag att det inte är byggnadskostnaderna som är det avskräckande i detta fall, utan det är driftkostnaderna som blir mycket stora. Det är detta, det försäkrar jag, som har gjort att denna sak inte fått den uppskattning som jag tycker att den förtjänar.

Vi anslog i fjol 5 miljoner kronor för detta ändamål, men bara en mycket blygsam del härav har tagits i anspråk, beroende på att kommunerna inte satt i gång med att anordna barndaghem. När man talar med företrädare för kommunerna, får man genast reda på att det är driftkostnadernas storlek som avskräcker. Då nettodriftkostnaderna blir drygt 3 000 kronor per barn och år — vilket de i många fall blir — förstår alla att kommunerna förmenar att detta är en sak som man måste skjuta på. Man har så mycket att ta itu med att detta måste komma senare, vilket jag för min del tycker är oriktigt.

I stället försöker man att ordna familjedaghem. Inget ont om dem för all del, men jag tror inte att det är den rätta lösningen. Vi måste få bättre fart på anordnandet av barndaghem, men då måste de som har ansvaret för denna ut-

veckling också se till att det vidtas sådana åtgärder att driftkostnaderna kan hållas på en skälig nivå. Kostnaderna per dag och plats är nära dubbelt så stora som kostnaderna för våra barn i folkskolan, och det kan inte vara riktigt.

Jag vill inte ge mig in på närmare detaljer, men eftersom jag haft anledning att syssla med denna sak, tycker jag att man man kan tala om hur det verkligen ligger till. Det är inte så att kommunalmännen är ointresserade, utan så att man måste få en bättre lösning av dagskostnaden.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. proposition, i vad den avsåge riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, till bankoutskottet, såvitt propositionen anginge det promillelät, varmed skogs-vårdsavgiften för år 1965 skulle utgå, till bevillningsutskottet och, i vad den rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet samt i övrigt till statsutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren avgivna yttrandena.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 8, med förslag till förordning om skattefrihet för ersättning till offer för nationalsocialistisk förföljelse.

Föredrogs och hänvisades motionen nr 22 till bevillningsutskottet och motionen nr 23 till lagutskott.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 2, angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65, hänvisades propositionen, såvitt den avsåge jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Statsverkspropositionen m. m.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 7, med förslag till lag om behörighet att utöva veterinäryrket m. m.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 10, angående försäljning av viss kronan tillhörig mark m. m.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 12, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 26 juli 1947 (nr 529) om allmänna barnbidrag.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 13, angående livränta till vissa personer.

Vid föredragning av bankoutskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från fullmäktige i riksbanken inkommit framställning angående lönegradsuppflyttning av en tjänst som bankokommissarie, hänvisades framställningen till bankoutskottet.

Föredrogs och hänvisades motionerna nr 24—34 till statsutskottet, motionerna nr 35 och 36 till bevillningsutskottet, motionerna nr 37 och 38 till lagutskott, motionen nr 39 till jordbruksutskottet samt motionen nr 40 till allmänna beredningsutskottet.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Elmgren* för tiden den 25 till och med den 29 i denna månad för deltagande i sammanträde i Strasbourg med Europarådets rådgivande församling samt herr *Möller* för tiden den 21 januari—den 4 mars för deltagande i

Interpellation ang. svenska nynazistiska grupperns propaganda

Förenade Nationernas generalförsamling
i New York.

Interpellation ang. svenska nynazistiska grupperns propaganda

Herr PALM (s), erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! De svenska nynazistiska personerna och grupperna har under senare år vid upprepade tillfällen dragit uppmärksamheten till sig som central för spridandet av nazistisk och antisemitisk propaganda i andra länder. Helt nyligen har en konferens hållits i FN-regi i Genève, där spridningen av dylik propaganda uppmärksammats, av vilken en del — enligt de uppgifter som lämnats i pressen — skulle ha sitt ursprung i svenska nynazistiska organisationer.

Då straff för hets mot folkgrupp genomförts i den svenska lagstiftningen, synes denna verksamhet rimma ganska illa med de allmänna rättsbegreppen i den svenska demokratien och med hänsyn till den goodwill som Sverige åtnjuter ute i världen upplevas som ganska genant i de fall då vårt land åberopas som ursprungsland för denna verksamhet.

Med hänvisning till det anförda anholder jag om första kammarens tillstånd att till inrikesministern få rikta följande interpellation:

Är inrikesministern beredd att inför riksdagen lämna en redogörelse för de svenska nynazistiska gruppernas aktivitet och propaganda?

Anser inrikesministern att de händelser som åberopas i interpellationen bör föranleda längre gående åtgärder från statsmakternas sida?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 41, av fru *Carlqvist m. fl.*, om tillhandahållande av valsedlar å postanstalt;

nr 42, av herr *Petersson, Erik Filip, m. fl.*, om bestridande med statsmedel av kostnader för distribution av valsedlar;

nr 43, av herr *Edström*, om inrättande av en lärostol i oligofrenologi;

nr 44, av herr *Källqvist* och herr *Carlsson, Oscar*, om visst anslag till Bergsskolan i Filipstad;

nr 45, av fröken *Mattson* och fru *Carlqvist*, om bosättningslån till ensamstående fader med minderårigt barn;

nr 46, av herr *Ahlsten* och herr *Petersson, Georg*, om samordning mellan det enskilda vägunderhållet och den statliga vägförvaltningen;

nr 47, av herr *Nyman m. fl.*, om lokal väderlekstjänst för byggnadsindustrien m. fl. näringsgrenar;

nr 48, av herr *Olsson, Erik*, och herr *Wikberg*, om visst statsbidrag till företagareföreningen i Jämtlands län;

nr 49, av herr *Ottosson m. fl.*, om rätt till avdrag vid beskattningen för avsättning inom familjebolag till pension;

nr 50, av herr *Sundin m. fl.*, om avskrivningsunderlaget vid beskattningen för maskiner och inventarier;

nr 51, av herr *Gustavsson, Bengt*, och herr *Larsson, Lars*, om sänkt valbarhetsålder för nämndeman;

nr 52, av herr *Dahlberg m. fl.*, om kostnadsfritt tillhandahållande av visst läkemedel;

nr 53, av herr *Larsson, Lars, m. fl.*, angående gudstjänst och korum i militärtjänst;

nr 54, av herr *Olsson, Erik, m. fl.*, om ändrade bestämmelser angående kostnaderna för skolskjutsar i vissa fall;

nr 55, av herr *Adolfsson*, om reparationsplikt för ägare av flerfamiljs hyreshus;

nr 56, av herr *Karlsson, Helge, m. fl.*,
angående rätten att utsätta fast fiske-
redskap i allmänt vatten;

nr 57, av herr *Petersson, Bertil, m. fl.*,
om förstärkning av den geodetiska verk-
samheten vid rikets allmänna kartverk;

nr 58, av herr *Anderson, Carl Albert*,
om bevarande av värdefull äldre stads-
bebyggelse;

nr 59, av herr *Billman m. fl.*, om åtgärder för att stimulera anställande av kvinnlig arbetskraft inom industrien;

nr 60, av herr *Dahl m. fl.*, angående

behovet av ett internationellt språk;
och

nr 61, av herr *Nyman m. fl.*, angående utländska arbetstagares anpassningsproblem.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 13.47.

In fidem

K.-G. Lindelöw